

Kiss Csaba

Leégett Árpád-kori lakóházak Magy, Kauzsay-tanya lelőhelyről

Kulcsszavak: megelőző feltárás; Magy, Kauzsay-tanya, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye; Árpád-kor; település, épületek, rekonstrukció

1. Bevezetés

A tervezett M3-as autópálya nyomvonalának Nagy-kálló–Vásárosnamény szakaszán, Magy, Kauzsay-tanya nevű lelőhelyen (azonosító: 34854) 2009–2010-ben végeztük el a megelőző régészeti feltárásokat. A lelőhely Magy településtől DNy-ra, a megközelítőleg 5 km-re fekvő Kauzsay-tanya nevű, közigazgatásilag Magyhoz tartozó tanyaközponttól É-ra helyezkedik el, egy megközelítőleg K–Ny-i irányú kisebb dombháton (1. kép). Az előzetes terepbejárás adatok alapján a mintegy 56 000 m²-nyi felületen Árpád-kori településnyomok voltak azonosíthatók.

A lelőhelyen szórványos bronz-, illetve szkíta kori jelenségek mellett egy Árpád-kori településrészletet tártunk fel. A korabronzkori leletanyagot a lelőhely DK-i részén megfigyelt kultúrrétegből előkerült kerámiaanyag mellett egy kisméretű bronztör fémjelzi. A szkíta korszak két, szórványként előkerült nyílhegygel képviselteti magát. Az ÉNy–DK-i irányban elnyúló Árpád-kori település K–Ny-i irányban átszelő autópálya feltárása során több lakóépületet, számos gödröt, vermet, kutat, valamint több, részben azonosíthatatlan funkciójú jelenséget tártunk fel (2. kép). A település a régészeti adatok alapján a 12. század végén, esetleg a 13. század elején elpusztult. A pusztulás okára utal a felület egy részén napvilágra került égési réteg mellett több leégett lakóház.

A teljes leletanyag feldolgozása még kezdeti fázisban van, így jelen tanulmány csak négy leégett lakóház bemutatására szorítkozik.

2. Módszer és eredmény

A lelőhelyen 26 lakóépületet tártunk fel. A döntően 14–20 m²-es, (bár nem ritka a 20–22 m²-es épület sem) félig földbe mélyített, téglalap alakú lakóházak ágasfás-szelemenés tetőszerkezetűek. Az épületek egy részénél a szelementartó oszlopok helyét nem sikerült megfigyelni. A kemencék szájnyílása, a házak gödrének rövidebbik oldalával párhuzamosan épített. A házak meneteles vagy lépcsős bejáratát

csak kivételes esetekben sikerült megfogni, általában a kemencével átellenes, rövidebbik oldalon. Tájolásuk változó É–D-i, illetve K–Ny-i. A település részletes belső kronológiáját a leletanyag teljes feldolgozása után lehet majd megállapítani. Annyi azonban már a feltárás során bizonyossá vált, hogy az előkerült 26 lakóépület két megtelepedési fázist alkot. A lelőhely Ny-i részén előkerült, megközelítőleg É–D-i sort alkotó épületek kisebb méretűek, magasabban helyezkedtek el (melynek következményeként szinte a padlószintig szétszántottak) és leletanyagot szinte alig tartalmaztak. Az előbbiekkal ellentétben a lelőhely K-i részén előkerült lakóházak nagyobbak, mélyebbek (padlószintjük a nyesett felszíntől 30–50 cm-re jelentkezett), döntő többségük leégett. A leégett lakóépületek egy részénél az elszenesedett tetőszerkezet is viszonylag ép állapotban maradt meg.

A lelőhelyen feltárt épületek közül négy esetben (15/1., 21/13., 85/7., 291/58) a leégett tetőszerkezet maradványai részben rekonstruálhatóan, a padlón *in situ*, alatta a használati eszközök egy részével maradt meg. A kiemelt négy épület a nyesést követően a sárga homokos altalaj szintjén szürke, kormos, faszenes, kereszt- és hosszirányú szántásnyomokkal tarkítva került elő (pl. a 15/1. épület: 3. kép 1.). A konkrét kontúrok nélküli felületszakaszokon (pl. a 85/7. épület esetében) kézi szintsüllyesztéssel azonosítottuk (4. kép 1.), majd réteggövetéses bontással, folyamatos dokumentálás mellett tártuk fel az épületeket. Az épületek padlószintjei a nyesett felszíntől 30–60 cm mélységben jelentkeztek (4. kép 2.). A tetőszerkezet elszenesedett konstrukciói változó mélységben, de döntően a padlószintről kerültek elő (4. kép 5.). Egy részüket a mezőgazdasági művelés elpusztította. Az épületeket leégésük után nem újítták meg, pusztulásuk után a település végleg elnéptelenedett. A lakosság egy része átmenetileg azonban visszatért. A visszatérésre és az ideiglenes tereprendezésre utal több, különböző épületekből származó összeálló kerámiatöredékek mellett (21/13–200/43.) a 305/66. épületbe másodlagosan

eltemetett gyerek váza és a 15/1. épület bontása során előkerült szintén gyerek, szétszántott, töredékes végtag- és koponyacsont töredékei.¹ Árpád-kori település-feltárásokon gyakorta kerülnek elő sírok, csontvázak – ezek azonban szinte minden esetben valamilyen külső támadással (döntően a tatárjárással) hozhatók összefüggésbe. A korszak településen belüli temetkezéseinek elsősorban közegészségügyi okai voltak (nem volt idő, mód a templom köré való temetésre). A lelőhelyen, a kor szokásától eltérően, a jelentős értékeket képviselő vastárgyak összegyűjtése sem történt meg. Ez azt mutatja, hogy a több ház pusztulását okozó tűzvész – amit külső támadással összefüggő gyújtogatás éppúgy okozhatott, mint a helybeliek gondatlansága, vagy egy villámcsapás – hirtelen támadhatott, megakadályozva az értékek mentését. A megmaradt lakosság a temetések és a feltehetően ezzel járó tereprendezés erejéig, ideiglenesen tért vissza.

A lelőhelyünkön előkerült házak az ország szinte minden részén ismert,² a korra jellemző téglalap vagy négyzet alaprajzú, ágasfás-szelemenés tetőszerkezetű, félig földbe mélyített épülettípusba tartoznak. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei párhuzamaik is jól ismertek.³ Méretük változó, 17 és 20 m² közötti, lekerekített sarkú téglalap alakúak, az egyik sarokban elhelyezett épített kemencével. Bejáratot két esetben sikerült megfigyelni. A 15/1. épület esetében a DK-i sarokban, a kemencével szemben, lépcsős (3. kép 4.), a 85/7. épület esetében az ÉNy-i sarokban, meneteles formában. A 85/7. épület esetében sem szelementartók, sem talpgerendára, gerendafészekre, ácsolt falszerkezetre utaló nyomok nem kerültek elő. Az Árpád-kori veremházak építése, az építés sorrendje alapján két módszer szerint történhetett. Az egyik elképzelés szerint először az ágasokat ásták le, majd a tető elkészülte után mélyítették ki a gödröt. A másik elképzelés szerint a sorrend pont fordított. A gödör utólagos, a már álló tető alatti kiásása során elképzelhető, hogy magát a gödröt az ágasok aljáig kiásták, így azoknak nem maradt nyomuk.⁴ Lehetséges, hogy a 85/7. épület esetében is ez a magyarázat a szelementartó oszlopok helyének hiányára.

A tárgyalt lakóházak kemencéinek szájnyílása a házak gödrének rövidebbik oldalával párhuzamosan, épített (4. kép 7.). Szájnyílásuk a hosszanti oldal felé néz. Közvetlenül a padlószintről, vagy kissé (2–6 cm) kiemelten induló, ovális, szögletes, vagy patkó alakú sütőfelületük jól kiégetett, a 291/58. épület esetében többször megújított. Alapozásuk általában kerámia- és platnitöredékekkel egyenletesen kirakott. Alapozásuk, boltozatuk sárgásszürke, jól kiégett agyag.

3. Rekonstrukció

A bontás során megfigyelt és dokumentált famaradványok egy épület esetében (291/58: 6. kép 2.) a térbeli, elméleti rekonstruálást is lehetővé teszik (7. kép).⁵ A rekonstruálás során biztos kiindulópontnak tekinthető a két szelementartó oszlop helye, illetve a bontás során több részletben megfogott és követhető egyik ágasfa mérete, hossza (4. kép 4–5., 7.). A rekonstruált tető esetében a két ágasfára fektetett szelemen magasságának meghatározásához az É-i szelementartó oszlop helye, mint kiindulási pont és a kemence szájnyílása előtt megfogott ágasrész-töredék távolsága adott. Ez alapján a szelementartó oszlopok magassága a padlószinttől kb. 3,8 m lehetett. A szelemenre fektetett szarufák (horogfák) kiindulási pontjait az épület gödrétől (közlekedő és munkatér) a beomlási távolságok, valamint az így kialakított tér, háló- és tároló helyként való hasznosítást figyelembe véve határoztuk meg.⁶ Ez a gödör szélétől 1 m-t jelent. A tető dőlésszöge így kb. 45°-os. A szarufák számának meghatározásához a keresztirányú famaradványok közötti távolság (kb. 50 cm) adta az alapot. Mindezek alapján 9 szarufával számolhatunk. A 291/58. épület esetében a bejáratára vonatkozóan nem rendelkezünk információval. De mivel a kemence szájnyílásával szembeni bejárat ezen épülettípusoknál általános, ezért feltételeztük, hogy jelen esetben is ez a helyzet. A bejárat és a bejáratot védő gádor háromszög formájú, nyeregvetős kialakítása csak feltételezés. Mindezek alapján, bár más megoldások is elképzelhetőek (a szarufák gödörszéltől való távolsága, dőlésszöge, a szarufák száma, más típusú bejárat, stb.) az épület belső „hasznos tere” kb. 32,5 m². A rekonstrukciós rajzon az épület gödrének mélysége a nyesett felszínhez igazodik (-60 cm). Ez a kialakítás az eredeti

¹ LÁSZLÓ 2011, 3–4.

² MÉRI 1964; KOVALOVSKI 1975, 1980; WOLF 1989; TAKÁCS 1993; VÁNDOR 1995

³ FODOR 1975; NÉMETH 1987; MÉRI–KOVALOVSKI 2000; GERGELY 2005; LUKÁCS, 1997

⁴ SABIÁN 1999, 139–140.

⁵ Az Árpád-kori veremházak rekonstrukciós kísérleteiről: TAKÁCS 1999

⁶ SABIÁN 1999, 137.

felszín meghatározásának bizonytalanságából adódik. Az eredeti, egykori mélység meghatározásához támpontot nyújt a Ny-i oldalon, az épület gödrének szélén, részben a gödrön kívül megfogott szarufák részlete. A gödör szélétől mintegy 20–25 cm-re kinyúló két szarufatöredék helyzete megközelítőleg az eredeti felszín közelében lehetett. Elképzelhető azonban az is, hogy az épület gödre lépcsőzetes kialakítású volt, a háló-tárolóter a felszíntől 10–20 cm-re (?) mélyedt le. Figyelembe véve a kb. 30 cm-es, szántott-humuszolt szintet, az egykori felszín a padlószinttől kb. 90 cm-re lehetett. A tetőszerkezet elemeinek rögzítésére több megoldás is adódik. Feltehetően a hagyományos fakötési technikák (egyszerű kötözés, csapolás, lapolás, kármi-bevágás, stb.) valamelyikét alkalmazták. Az egyszerű szögezés összegezt vasszögek hiányában nem valószínű.

A leégett épületek elszenesedett famaradványainak vizsgálata során a minták csak a fafaj meghatározására voltak alkalmasak. E szerint az épületek faszénmintáinak mindegyike egyazon nemzetségre (tölgy, *Quercus robur*) sorolhatóak.⁷

Az épületek bontása során – döntően a padlón *in situ* előkerült használati tárgyaktól – egy-egy háztartás általános használati tárgytypusaira, illetve az épületen belüli helyére is következtethetünk. Így a 15/1. épület esetében a padlón előkerült baltát (3. kép 3.; 10. kép 7.) és részben a padlón, részben az ülogödörben fekvő sarlót (3. kép 2.; 10. kép 1.) feltehetően a szelemenen tartották. A padlón álló két, a szántás miatti bolygatás következtében csak alj-, illetve oldaltöredék formájában megmaradt fazekak (9. kép 16., 18.) a bejárat közelében, az ülogödör mellett kerültek elő. *In situ* helyzetükre utal, hogy mindkettő a talpán, tehát a pusztulás előtti eredeti helyén került elő. Funkciójukat tekintve feltehetően tárolásra használhatták azokat.

A 291/58. épület esetében a kemence mellett, a kemence és az épület oldalfala között előkerült nagyméretű edény (4. kép 6.; 9. kép 1.) valószínűleg az ételtárolás bizonyítéka. Az ülogödör közelében, a padlón fekvő fenők, az épület ÉNy-i, a kemencével átellenes sarok munkatér funkcióját valószínűsíti. Az épület bontása során a betöltődésből, illetve a törmelékből egy vas vödörful és egy kés (10. kép 13., 4.) került elő. A tárgyakat a tetőszerkezet valamelyik részén (szelemen, szarufák?) felfüggesztve, illetve beszurva tarthatták. Az épületek bontása során előkerült leletanyagok a háztartások eszközei-

nek csak egy részét tartalmazzák. A leletanyag értékét és helyben maradását tekintve azonban (balta, sarló, kés) valószínűleg reprezentatív képet nyújt egy Árpád-kori lakóház általános használati tárgyainak összetételére és számára vonatkozóan.

4. A leletanyag

4.1 Kerámia

Az épületek bontása során előkerült leletanyag döntő többségét a kerámia teszi ki. A négy elemzett épületből az egész, rekonstruálható vagy nagyobb méretű töredékek száma alapján egy-egy háztartás edényszámairól kaphatunk képet. Figyelembe véve, hogy az épületek leégték és feltárásuk a pusztulás utáni *in situ* állapotukat jelzik, az edényszámoknak közel megegyezőnek kell lenniük. A négy épületből előkerült edények számát vizsgálva azonban eltérő számot kapunk (15/1: 3, 21/13: 30–32, 85/7: 4, 291/58: 30–32 darab). Az ilyen arányú eltérés elsősorban az ideiglenes tereprendezéssel magyarázható. Így, bár a lakók társadalmi státusza, valamint az egy adott háztartáshoz tartozók száma ezt módosíthatja, a háztartások edényszámát a lelőhely vonatkozásában 3–5 körülire tehetjük.

Az épületek leégése miatt az előkerült leletanyag, így a kerámia is nagyrészt másodlagosan égett. Az edények színének meghatározásában ez a körülmény (a töredékek esetében különösen) akár félrevezető is lehet. A másodlagos égés függvényeként több szín, illetve színvariáns is megfigyelhető, eredeti színükre néha csak következtetni lehet. A színmeghatározásnál a másodlagos égés mellett figyelembe kell venni az edények eredeti kiégetése során, illetve a használatból adódó foltosodást, eltéréseket. Mindezek alapján a kerámiatöredékek színei négy kategóriába sorolhatóak: vörös és színvariánsai (vörösesbarna, foltosan szürke), szürke és színvariánsai, barna, illetve a barna különböző variánsai (sárgás-, illetve vöröses-barna) és fehér. Soványításuk változatos. Döntően finoman iszapolt vagy szemcsés homokkal, kevés vegyes soványítóanyaggal (különböző szemcseátmérőjű homok és apró kavics), elenyésző számú apró kavicsal soványítottak. Tört kerámiával történő soványítás nem, mészszerkezet két esetben fordul elő. A különböző színű töredékek soványításait vizsgálva szembevetendő, hogy a fehér színű darabok két kivétellel apró kavicsos soványításúak, arányaikat tekintve ez dominál. Az edények zöme kézi korongon felépített, melyet utólag, főleg a perem- és vállrészen elsimítottak. Szimmetrikus, tölcseres nyakú, vállban kiöblösödő vagy nyújtott formájúak. Peremkiképzésük

sokféle. Megtalálható közöttük az egyszerű, kihajló (8. kép 12.); ferdén, vízszintesen vagy függőlegesen vágott típusok (9. kép 15.; 8. kép 9., 7.) mellett a lekerekített (8. kép 2.), illetve tagolt (8. kép 4., 10., 13., 16.; 9. kép 20., 22., 23.) típusok is. A behúzott perem meglehetősen ritka. Az értékelhető kerámiatöredékek döntő hányada díszített. Az edények díszítésénél az Árpád-korra jellemző motívumok mindegyike (hullámvonal, csigavonalban körbefutó bekarcolt vonal, fogaskerékminta, körömbenyomkodás, valamint ezek kombinációja) megtalálható. Az uralkodó díszítés a változatos közül, mélységű és szélességű bekarcolt vonal. Az egész, kiegészíthető és kiserkeszthető daraboknál a nyaktól indul és az edény alsó kétharmadáig, vagy a kihasasodásig alkalmazták (9. kép 21., 22.). Gyakori a nyakon, egy vagy két sorban elhelyezett hullámvonal (9. kép 15., 17., 19.; 8. kép 16.); a nyakon vagy a vállon körbefutó körömbenyomkodás (8. kép 18.); a ferde, vagy vízszintes bevagdosás (8. kép 1, 8, 10, 11), illetve ezek különböző kombinációja (8. kép 1., 2., 3., 6., 10., 13.) is. Fogaskerékminta alkalmazása (8. kép 7.; 9. kép 8., 12., 13.) arányaiban a bevagdosásokkal, körömbenyomásokkal megegyező. Beböködött pontsoros díszítés egy esetben fordul elő (9. kép 7.). A négy épület kerámiaanyagából 7 aljtöredéken figyelhető meg részben vagy egészben fenékbélyeg. Ezek egyszerű kör (8. kép 23.; 9. kép 16.) vagy négyszögletes (9. kép 14.) keretbe foglalt kereszt, illetve geometrikus minták. A kerámia datálását a kísérő leletek mellett alapvetően a forma és a díszítés határozza meg. Az edény vállán és hasán körbefutó, sűrű, bekarcolt hullámvonal vagy körömbenyomkodás alatti sűrű vonalköteg a 10–11. század fazekainak jellemző díszítésmódja.⁸ Ezzel párhuzamosan terjed el a 11. században a fogaskerékkel benyomott minta, melyet még a 12. században is használnak.⁹ A széles közzel bekarcolt, csigaszerűen körbefutó vonalas díszítés a 12–13. századra általános.¹⁰ A fehér, csigavonalban körbefutó bekarcolt vonalas, ún. budai kerámia Északkelet-Magyarországon a 13. században már általános.¹¹ A magyi anyag a forma, technológia, díszítésmódok, peremkiképzések alapján a klasszikus 12–13. század jellegzetességeit viseli magán. Az előkerült edénytöredékek legnagyobb része fazék. Megközelítőleg kétharmaduk

a 14–25 cm perem átmérőjű főzfazekak típusába sorolható. A 14 cm alatti asztali edények száma elenyésző, hasonlóan a nagy tároló fazekakéhoz. A leggyakoribb peremátmérő a 18 cm, döntően azonban 16 és 19 cm közöttiek. A teljes kerámiaanyagban négy egész, kiegészíthető, kiserkeszthető darabot találtunk (8. kép 1., 2.; 9. kép 1., 22.). Méretben mind a négy főzfazék. A négy épület kerámiaanyagából három fedő ismert (9. kép 10.). Mindhárom darab a kúpos fedők típusába sorolható.

4.2 Fémek

A leletanyag csekélyebb hányadát a fémleletek teszik ki. Az előkerült fémek döntően használati eszközök és szerszámok, kisebb részük érem, illetve ékszer.

Balta: A lelőhely egyetlen példánya a 15/1. épületből ismert. Az ovális köpühöz csatlakozó, a végén kissé lefelé nyújtott pengéjű, külön kiképzett fok nélküli típusok az Árpád-kori balták leggyakoribb formái (10. kép 7.).¹²

Sarló: A 15/1. épület bontása során előkerült sarló letört hegye és nyéltüskéje ellenére épnek tekinthető. A nyak és a penge tompaszöveget zár be, mely az Árpád-kori típusok jellemzője (10. kép 1.).¹³

Kések: A fémleletek döntő hányadát a kések teszik ki. A négy épületből összességében 9 darab (7 töredékes és 2 egész) került elő. A tipológiaiilag a nyéltüskés típusba tartozó kések pontos datálása bizonytalan. A késő középkori késtípusokkal¹⁴ ellentétben az Árpád-koriak kevésbé ismertek. Időrendi meghatározásuk formai egyszerűségük és kevés sajátosságuk miatt nehéz. A kések nyéltüskés típusa alapvetően az Árpád-korra tehető (10. kép 3-4.).¹⁵

Vasalat: Az épületekből ismert egyetlen, kisméretű, töredékes darab méreténél és állapotánál fogva elemzésre és datálásra alkalmatlan.

Vödörful: A teljes ásatási anyagban egy, a 291/58. épület leletanyagai között fordul elő (10. kép 13.). A vödörök Árpád-kori használatára sír és telepfeltárások pánt- és fülleletei utalnak.¹⁶ Ez a tárgytypus azonban formailag szinte alig változik a középkor folyamán, így pontosabb datáló értékkel nem bír.¹⁷ Ugyanezen épület leletanyagai között három szege-

¹² MÜLLER 1975, 74.

¹³ MÜLLER 1982, 350.

¹⁴ HOLL-PARÁDI 1982, 68–78.

¹⁵ HOLL-PARÁDI 1982, 69.

¹⁶ MÜLLER 1975, 65.; TETTAMANTI 1975, 104.; KOVALOVSKI 1980, 52.; MIKLÓS 1997, 135.; TEREI-HORVÁTH 2007, 153–154.

¹⁷ TEREI-HORVÁTH 2007, 154.

⁷ KÁZMÉR 2010

⁸ TAKÁCS 1996a

⁹ PARÁDI 1963, 223.; TAKÁCS 1996b, 340.

¹⁰ PARÁDI 1967, 33.

¹¹ SIMONYI 2005, 51.

cselet pánttörredék is előkerült, melyek feltehetően a fülhöz tartozó vödör abroncsai lehettek.

Patkó: A lelőhely három patkótörredéke közül a 85/7. épület bontásából származó törredékes darab szegárok nélküli, két szöglyukas lemezes típus (*10. kép 2.*). A szegárkos típus a kutatás szerint a 14. század elejétől terjed el.¹⁸ A patkók a késő Árpád-kortól váltak általánossá, azonban mivel kialakítása (forma, méret) az állat, az általa végzett munka, évszak stb. függvénye, pontos datálása (törredék esetében különösen) nehézkes.¹⁹ Így a 85/7. épületből származó darab Árpád-korra való keltezését pontosabban nem lehet meghatározni.

Nyílhegy: A két nyéltüskés, négyélű pengéjű páncéltörő nyílhegy (*10. kép 5., 6.*) párhuzamai legközelebb Szabolcs, Kiszáludról származnak.²⁰ Hasonló típus elterjedését Alexander Ruttkay²¹ a 10–12. századra teszi.

Sarkantyú: A lelőhelyről összességében hét, a kiemelt négy épületből egy sarkantyú került elő (*10. kép 12.*). A 21/13. épület sarkantyúja tipológiailag a Ruttkay-féle B-4 csoportba sorolható és kronológiailag a 12. századra tehető.²² A lehajló tüskés, a tüske alatti ellenzögömböcskés típust Kovács László²³ a 12. század második felére datálja.

Érem: A lelőhelyről hét (II. Géza 1 db, III. István 2 db, III. Béla 3 db és 1 db közelebről meg nem határozható), a 21/13. épületből egy (III. István: *10. kép 11.*) érem ismert.

Hajkarika: A lelőhely hajkarika típusú ékszereinek datálása nagyfokú szórást mutat. A legkorábbi, 10. századiak mellett számos darab a 11., néhány pedig kifejezetten késői, a 12–13. századra keltezhető. A bemutatott négy épületből két darab ismert (*10. kép 8., 10.*). Mindkettő megjelenése 11. századra keltezhető.

5. Történeti adatok

A feltárt településrészlet azonosítására, nevesítésére a közeli Magy község okleveles anyaga²⁴ adhat támpontot.²⁵

Magy településsel első ízben egy 1319-ben kelt oklevélben találkozunk, nemesi előnévként, *Nicolaus de Mogh* formában.²⁶ A település neve pusztaszemélynévből keletkezett magyar névadással.²⁷ Az okleveles anyagban a 14. század második felétől egyre többször találkozunk a település és a Magyi család nevével különböző birtokpercek kapcsán.²⁸

Az oklevelek egy részében Magy mellett Ómagy település nevét is említik. Egy 1402-es oklevél szerint Magyi Tamás fia László, és János fia Péter, Tamás fiai György mester és Miklós, valamint fráterük: Demeter fiai, Mátyus és András panasza szerint Magy birtokukhoz tartozó szántóikat, leelőiket, kaszálójukat *Bathor*-i Péter fia János mester Levelek és Ómagy (*Omagh*) birtokához csatolta.²⁹ 1435–36-ban Mohostekek körülhatárolásából eredő ügyben tűnik fel *Omagh*.³⁰ További információkat szolgáltat egy 1474-es forrás. E szerint Batori István országbíró előtt Rohodi András és fiai: István és János bevallást tettek. Batori alispánja, Magyi Barla (Barnabás) irántuk tanúsított jótéteményeiért cserébe a Szabolcs megyei Ómagy (*Omagh*) pusztát (amely Magy birtok szomszédságában fekszik) átadták Barlának és fiainak.³¹ 1477-ben *Kysvarda*-i Miklós, a testvérei nevében is a Szabolcs megyei *Mohostheleke* nevű pusztán lévő birtokrészét *Magh* birtok és *Omagh* pusztá között *Magh*-i Barnabásnak és Demeternek 25 forintért elzálogosítja.³²

Magy és Ómagy elkülönítésére tehát több forrás is szolgáltat adatokat. A pápai tizedjegyzékből ismert, hogy Magy egyházának Benedek papja 1333-ban 4 garas pápai tizedet fizet.³³ Vélhetőleg Benedek pap templomával lehetnek azonosak Magy község belterületének É-i részén, a Templom-hegyen, a múlt század elején még meglévő alapfalak,

melyeket 1912-ben szedtek ki.³⁴ Mindezek alapján az okleveles anyagban szereplő Magy birtok, a mai Magy településsel azonosítható. Bár Magy mai határából több Árpád-kori lelőhely is ismeretes, pl. Sarlóvár (azonosító 77337), Árva-rét észak (azonosító: 75841), Árva-rét dél (azonosító: 75843), a feltárt településrészlet feltehetően azonos a Magy szomszédságában fekvő egykori Ómagy-al, mely a 15. század elején már biztosan pusztá (*predio Omagh*).³⁵ Ómagy alapítására vonatkozóan nem rendelkezünk adatokkal. Egy 1369-es forrás szerint Szolnok, Szatmár és Szabolcs megyei nemesek vallották, hogy a Közép-Szolnok megyei Orbó birtok Magyi Miklós fia Jánosé volt, őt illeti most is örökség jogán, azonban ősei a békétlen időkben onnan (Szabolcs megyébe, Máté felesége rokonainak a birtokára) eltávozta.³⁶ A forrásból nem derül ki, hogy ezek a békétlen idők mikorra tehetőek, kapcsolatba hozhatóak-e Szabolcs megyével, illetve Ómagy pusztulásával és vajon Máté felesége rokonainak a birtoka Maggyal vagy Ómagy-gyal azonosítható. A szükséztörténeti adatok Ómagy település pusztulásának okáról, illetve idejéről hallgatnak. A forrásokból annyi hámozható ki biztosan, hogy elnevezéséből adódóan pusztulása-elhagyása 1402 előtt történhetett.

6. Keltezés

A település pusztulására vonatkozóan a hagyományos régészeti (kerámia és fémtipológia, rétegtani megfigyelések) és történeti források, adatok egybevetésével kaphatunk választ. A fennmaradt történeti források alapján 1402-ben Magy település mellett, pusztaként feltűnik Ómagy. Az okleveles anyag további adatokat nem szolgáltat Ómagyra vonatkozóan, az azonban biztos, hogy a 15. század legelején a kérdéses település már pusztá. Tehát a település pusztulása 1402 előttre, régészeti leletek alapján a 12. század végére tehető. Leletanyag tekintetében a kerámia datáló értéke tág időhatárok között mozog. A lelőhelyen előkerült edénytörredékek összességében a 12–13. század kerámiaművességét tükrözik. A pontosabb datálásra alkalmas fémleletek közül a sarkantyú a 12. század második felére, az S-végű karikaékszerek Jochen Giesler³⁷ 1. csoportjába tartozóak. Megjelenésük a 11. század első felére tehető,

egyszerűségükönél fogva azonban a 12–13. században is továbbélhettek. A 21/13. épületben talált érem 1162–1172 közé keltezhető. Mindezek alapján a tárgyalt négy épület pusztulását a 12. század második felére tehetjük. A belső kronológia – a leletanyag teljes feldolgozása híján – egyelőre kidolgozatlan. Nem ismert a település létrejöttének ideje, sem az utolsó fázisához tartozó épületek száma, vagy a leletanyag kronológiai szórtsága. Előzetesen annyi állapítható meg bizonyosan, hogy a feltehetően két megtelepedési fázist alkotó 26 lakóépület közül négy a falu utolsó, újja nem települő periódusához köthető.

7. Az épületek és leleteik leírása

A leírások során használt rövidítések: á: átmérő; éh: élhossz; fá: fenékatmérő; fv: falvastagság; h: hossz; lm: legnagyobb magasság; lsz: legnagyobb szélesség; m: magasság; pá: peremátmérő; sz: szélesség; th: teljes hossz; v: vastagság. A leletek részletes leírása csak a jelentősebb, képanyagban is bemutatott darabokat tartalmazza.

15/1. ház: Téglalap alakú, K–Ny-i irányú, meredek oldalfalú, félig földbe mélyített, ágasfás-szelemenetes tetőszerkezetű lakóház (*5. kép 1.*). Méretek: 3,25×4,2 m (kb. 14 m²), belső méretek: 3×4,1 m (kb. 12 m²). Az épület padlószintje a nyesett felszíntől 25–35 cm mélyen került elő. A padló maga a letaposott kovárványos homok. Tapasztott, illetve megújított padlót nem találtunk. A lépcsős bejárat a DK-i sarokban volt. A bejáratl szemben, az ÉK-i sarokban állt az épített, ovális, szájjal D felé néző, 1,3–1,1 m átmérőjű kemence (26. SE). A kemence jól kiégetett sütőfelületű, megújítás nélküli volt, alapozásában kerámia- és kötőredékekkel. A kemence falát és boltozatát szürke agyagból építették. Az épülethez tartozó kerek, kb. 30–40 cm átmérőjű, kúposan szűkülő, a padlószinttől kb. 40 cm mély szelementartó oszlophelyek (112–113. SE) a rövidebb oldalak közepén helyezkedtek el. Az ovális, ívelt oldalú és aljú, 50×60 cm-es, 25 cm mély üllögödröt (54. SE) a DNy-i sarokban bontottuk ki. Az épület leégett, a tetőszerkezet elszenesedett maradványait, illetve a használati eszközök egy részét (kerámia, vasbalta, sarló) a padlószinten találtuk meg. Az épületet a mezőgazdasági művelés nagymértékben rongálta (*4. kép 1.*). A ház kibontása után, fémkeresővel, az É-i részen, a kemence közelében, a padlószint alatt kb. 15–20 cm-re, a sárga altalajban egy vasszög került elő. A tárgy feltehetően építési áldozatként értelmezhető. A kemence sütőfelületének alapozásából kisszámú bekarcolt

²⁴ NÉMETH 1997; TÓTH N. C. 2003; TÓTH N. C. 2006; PITI 2004.

²⁵ Ezúton szeretném megköszönni dr. Németh Péternek a település történetének megírásához nyújtott segítségét és tanácsait.

²⁶ PITI 2004, 48. regeszta.

²⁷ MEZŐ–NÉMETH 1972, 69.; ÉSIK 2007, 121.

²⁸ 1354: *de Mogi* – PITI 2004, 488. regeszta; 1378: *de Mog* – PITI 2004, 671. regeszta, stb.

²⁹ TÓTH N. C. 2006, 69. kivonat

³⁰ KAMMERER 1895, 399. regeszta

³¹ TRINGLI 2006, 561. regeszta

³² TRINGLI 2006, 577. regeszta

³³ FEJÉRPATAKY 1887, 328.

¹⁸ MÜLLER 1982, 388.

¹⁹ MÜLLER 1975, 74.

²⁰ FODOR 1975, 180–181, Abb. 8.3

²¹ RUTTKAY 1976, 331.

²² RUTTKAY 1976, 349–350.

²³ KOVÁCS 1986, 266.

³⁴ MEZŐ 1967, 52.

³⁵ KAMMERER 1895, 399. regeszta

³⁶ TRINGLI 2006, 116. regeszta

³⁷ GIESLER 1981, 3–167.

vonalas és díszítetlen, fehér és szürke színű kerámia oldaltörödékek kerültek elő.

Leletanyag

Kerámia: Az épület bontása során előkerült kerámiaanyagból három edény részben rekonstruálható. A fazekak fehér–piszkosfehér, illetve szürkésbarna színűek, másodlagosan átégették, apró kavicsal soványítottak, peremük kihajló, felhúzott, oldalakon vízszintesen karcolt vonalakkal és hullámvonalakkal. A kisebb töredékek közt előfordul még szürke és barna színű. Fenékbélyeg a három kiegészített, valamint három töredék esetében figyelhető meg, rács és körbe foglalt kereszt formájában.

Fémek: Az épület fémletei használati eszközök (balta, sarló, vaskés töredék), melyek nagyrészt a padlóról *in situ* kerültek elő.

1. Fazék perem-és oldaltörödéke (9. kép 15.). Piszkosfehér, belső oldalán másodlagosan foltokban szürkére égett, apró kavicsal soványított. A perem kihajló, felhúzott, teteje sekélyen árkolt. A vállon széles, mélyen árkolt hullámvonal részlete. Méretek: m: 8; pá: 18; lsz: 22,5; fv: 0,5 cm.

2. Fazék aljtörödéke (9. kép 16.). Fehér, foltosan rózsaszín, másodlagosan égett, apró kavicsal soványított. A külső oldalon kopott, két mélyen árkolt bekarcolt vonal részleteivel. Az aljon domborított, 5,3 cm átmérőjű, kopott, kör alakú keretbe foglalt kereszt mintájú fenékbélyeg. Méretek: m: 6,5; lsz: 21,5; fá: 16,5; fv: 0,6–0,7 cm.

3. Fazék perem-és oldaltörödéke (9. kép 17.). Piszkosfehér, másodlagosan égett, apró kavicsal soványított. A perem kihajló, felhúzott, a perem teteje mélyen árkolt. Vállán széles, sekélyen árkolt hullámvonal töredékével. Méretek: m: 8,5; pá: 19; lsz: 24; fv: 0,4 cm.

4. Fazék aljtörödéke (9. kép 18.). Fehér, foltosan rózsaszín, másodlagosan égett, apró kavicsal soványított. Külső oldalán kopott, töredékes, két sekélyen karcolt vonal részleteivel. Méretek: m: 8,6; lsz: 22,9; fá: 16; fv: 0,6 cm.

5. Fazék perem-és oldaltörödéke (9. kép 19.). Szürkésbarna, apró kavicsal soványított, másodlagosan égett. A perem kihajló, felhúzott, a perem teteje árkolt. Vállán két, mélyen árkolt széles közű hullámvonallal. Méretek: m: 14,4; pá: 19; lsz: 27,1; fv: 0,5 cm.

6. Vassarló (10. kép 1.). Nyéltüskés, sima élű, hosszan, ívelten visszatört nyakú, kovácsoltvas sarló. Tüskéje és vége törött, hiányos. Másodlagosan megégett. Méretek: th: 32,2; nyél h: 4,8; penge sz: kb. 2,2; penge v: 0,4–0,5 cm.

7. Vasbalta (10. kép 7.). Kovácsolt, pengéje az él felé szélesedik. Ovális köpjűje sínvas összehajtása-

val készített. Fok nélküli. Méretek: th: 15,4; éh: 7,1; v: 1,8 cm. A köpjű: 3,4×3,8; v: 0,5 cm.

21/13. ház: Négyzetes, ívelt oldalfalú, félig földbe mélyített, ágasfás-szelemenés tetőszerkezetű, leégett lakóház (5. kép 2.). Méretek: 4,1×4,1 m (kb. 17 m²), belső méretek: 3,7×3,5 m (kb. 13 m²). Az épület padlószintje a nyesett felszíntől 50–60 cm mélyen került elő. A padló maga a letaposott kovárányos homok. Tapasztott, illetve megújított padló nem került elő. Bejáratra utaló nyomokat nem találtunk. A DK-i sarokban került elő az épített, téglalap alakú, szájjal É felé néző, 1,4–1,3 m-es kemenca (177. SE). A kemenca falát, boltozatát szürke agyagból építették. Sütőfelülete megújítás nélküli, alapozásából kevés és kisméretű kerámia-törödékek kerültek elő. A kerek, kb. 30–35 cm átmérőjű, kúposan szűkülő, a padlószinttől kb. 30, illetve 40 cm mély szelementartó oszlophelyek (235–236. SE) a K-i, illetve a Ny-i oldalak közepén helyezkedtek el. Az ovális, ívelt oldalú és aljú, kb. 100×60 cm-es, 15 cm mélységű üllögödör (224. SE) az ÉNy-i sarokban került elő. Az üllögödör melletti ovális, 80×60 cm-es, kb. 15 cm mély jelenséget szintén üllögödörként értelmezhetjük. Az épület leégett, a tetőszerkezet elszenesedett maradványai a padlószinten kerültek elő (3. kép 5., 7., 8.).

Leletanyag

Kerámia: A tárgyalt épületek közül ebben a házban találtak a legnagyobb mennyiségű kerámiaanyagot. A mintegy 34 peremtörödékek és valamivel több, mint 10 aljtörödékek alapján legalább 30–32 edényt különíthetünk el. Egy adott háztartás több mint 30 darabos edénykészlete azonban kissé túlzásnak tekinthető. Bizonyos, hogy bár az épületet nem építették újjá, valamilyen szintű tereprendezés a környezetében történhetett. Ezt a feltehetően ideiglenes tereprendezést támasztja alá, hogy az épület egyes edénytörödékeihez illő darabokat a közelében feltárt 200/43. ház leletanyagában találtunk. A két épület leletanyagának elkülönítése, az edények eredeti helyükhöz való kötése azonban lehetetlen. Az edények magas száma, még ha meg is felezzük azokat, nagyságrendileg meghaladja egy átlagos háztartás edényszámát, így feltételezhető, hogy a kerámiaanyag zöme másodlagosan került az épület omladékába. Az előkerült töredékek színe változatos. A nagyszámú töredék döntően vörös, vörösésbarna, szürke, barna, illetve kis számban fehér. Soványításuk jól iszapolt csillámos vagy szemcsés homok, csak elvétve találunk köztük apró kavicsos, illetve vegyes soványításúakat. Peremkiképzésük változa-

tos, az egyszerű kihajlótól a duzzadt, galléros, valamint a tagolt kivitelig. Három aljtörödékek esetében fenékbélyeg is előfordul, egyszerű vonalas, illetve kör alakú keretbe foglalt kereszt formában. Díszítés tekintetében a bekarcolt vonal, hullámvonal, és ezek kombinációja, valamint különböző szögű bevágások és körömbenyomás fordulnak elő.

Fémek: Az egyszerű késtörödékek mellett a betöltésből egy S-végű karikaékszer, egy érem, két nyílhegy és egy sarkantyú került elő.

1. Fazék (8. kép 1.). Vörös és szürke, másodlagosan égett, finoman iszapolt homokkal soványított. A perem kihajló, galléros, lekerekített. A vállon vízszintes, mélyen árkolt bevágások alatt három, sekélyen árkolt bekarcolt vonallal díszített. Méretek: rekonstruált m: 26,5; pá: 19; lsz: 23,2; fá: 12; fv: 0,4–0,6 cm.

2. Fazék (8. kép 2.). Vörös és szürke, másodlagosan égett. Finoman iszapolt homokkal, csillámos homokkal soványított. A perem kihajló, galléros, lekerekített. A nyakon keskeny, mélyen árkolt, nyújtott hullám, a vállon és az oldalon három, széles, sekélyen árkolt, vízszintesen bekarcolt vonallal díszített. Méretek: rekonstruált m: 27,5; pá: 17,5; lsz: 21,8; fá: 11; fv: 0,6 cm.

3. Fazék perem-és oldaltörödéke (8. kép 3.). Szürkésbarna, másodlagosan foltokban kormosra-feketére égett, finoman iszapolt csillámos homokkal soványított. A perem kihajló, felhúzott, hornyolt, belső oldalán fedőtámasztó horonnyal. A nyakon két sorban sűrű, széles, sekélyen árkolt hullámvonallal, a derékon két sorban széles, sekélyen árkolt, vízszintesen bekarcolt vonallal díszített. Méretek: pá: 18; lm: 8; lsz: 20,9; fv: 0,5 cm.

4. Fazék perem-és oldaltörödéke (8. kép 4.). Vörös, másodlagosan foltosan szürkére égett, finoman iszapolt csillámos homokkal soványított. A perem egyszerű kihajló, teteje hornyolt, elsimított tagolással. A nyakon és az oldalon változó közű, széles, sekélyen árkolt, vízszintes, bekarcolt vonalakkal díszített. Méretek: pá: 17; lm: 8,6; lsz: 19,1; fv: 0,6 cm.

5. Fazék perem-és nyaktörödéke (8. kép 5.). Szürke, foltosan vörös, részben másodlagosan égett, szemcsés homokkal soványított. A perem egyszerű, kihajló, lekerekített. A nyakán két, sekélyen árkolt bekarcolt vonal. Méretek: pá: 15; lm: 3,4; lsz: 16,8; fv: 0,4–0,3 cm.

6. Bögre perem-és oldaltörödéke (8. kép 6.). Szürke, másodlagosan kormosra, feketére égett, apró kavicsal soványított. A perem kihajló, felhúzott, elvékonyodó. A nyakon sűrű, sekélyen bekarcolt hullámvonallal, a vállon és a derékon három széles, sekélyen árkolt bekarcolt vonallal díszített. Mére-

tek: pá: 13; lm: 7,1; lsz: 14,5; fv: 0,5 cm.

7. Fazék perem-és nyaktörödéke (8. kép 7.). Vörösésbarna, másodlagosan égett, finoman iszapolt homokkal soványított. A perem egyszerű, kihajló, ferdén vágott. A nyakon három sorban fogaskerékkel mélyen benyomott mintával díszített. Méretek: pá: 17; lm: 5,8; lsz: 17,3; fv: 0,4 cm.

8. Fazék perem-és oldaltörödéke (8. kép 8.). Vörös, foltosan másodlagosan szürkére égett, finoman iszapolt csillámos homokkal soványított. A perem kihajló, szögletesen vágott, hornyolt. A nyakon egy sorban ferde bevágásokkal díszített. Méretek: pá: 15; lm: 4,2; lsz: 18,4; fv: 0,4 cm.

9. Fazék perem-és nyaktörödéke (8. kép 9.). Szürke, másodlagosan égett, szemcsés homokkal és kevés apró kavicsal soványított. A perem egyszerű, kihajló, függőlegesen vágott. A nyak széles, mélyen árkolt bekarcolt vonallal díszített. Méretek: pá: 15; lm: 4,2; lsz: 16,1; fv: 0,4 cm.

10. Fazék perem- és oldaltörödéke (8. kép 10.). Kívül vörösésbarna, belül szürke, másodlagosan égett, finoman iszapolt csillámos homokkal soványított. A perem kihajló, hornyolt. A nyak ferde bevágásokkal, vállán széles, mélyen árkolt elnyújtott hullámvonallal díszített. Méretek: pá: 17; lm: 5,9; lsz: 17,8; fv: 0,4–0,5 cm.

11. Fazék perem-és nyaktörödéke (8. kép 11.). Vörös, másodlagosan foltosan szürkére égett, finoman iszapolt homokkal soványított, szürke manggal égett. A perem kihajló, duzzadt, galléros. A nyak vízszintes sorban mélyen árkolt körömbenyomásokkal díszített. Méretek: pá: 20; lm: 4,1; lsz: 21,3; fv: 0,5 cm.

12. Fazék perem-és nyaktörödéke (8. kép 12.). Vörösésbarna, másodlagosan égett, finoman iszapolt homokkal soványított. A perem egyszerű, kihajló, vízszintesen vágott. A nyakon mélyen árkolt, széles, vízszintes, bekarcolt vonalak. Méretek: pá: 15; lm: 5,5; lsz: 18; fv: 0,5 cm.

13. Fazék perem-és oldaltörödéke (8. kép 13.). Vörös, másodlagosan foltokban szürkére égett, finoman iszapolt homokkal soványított, szürke manggal égett. A perem kihajló, felhúzott, hornyolt. A nyak széles, mélyen árkolt hullám-, derékon három sorban széles mélyen árkolt, bekarcolt vonalakkal díszített. Méretek: pá: 20; lm: 7,1; lsz: 22,7; fv: 0,5 cm.

14. Bögre perem-és nyaktörödéke (8. kép 14.). Fehér, másodlagosan szürkére-feketére égett, apró kavicsal soványított. A perem kihajló, felhúzott, elvékonyodó. Méretek: pá: 12; 4,2×3,4; fv: 0,4 cm.

15. Fazék peremtörödéke (8. kép 15.). Vörös, másodlagosan szürkére-feketére égett, szemcsés

homokkal és kevés apró kavicsal soványított. A perem kihajló, tagolt, belső oldalán fedőtámasztó horonnyal. Méretek: pá: 14; 4,7×2,7; fv: 0,6 cm.

16. Fazék perem-és nyaktörredéke (8. kép 16.). Piszkosfehér(?), másodlagosan kormosra, szürkére égett, szemcsés homokkal és apró kavicsal soványított. A perem kihajló, felhúzott, tagolt, belső oldalán fedőhornyos. A nyakon mélyen, oldalán sekélyen bekarcolt hullámvonal részletei. Méretek: pá: 16; lm: 7; lsz: 17; fv: 0,3–0,4 cm.

17. Fazék perem-és nyaktörredéke (8. kép 17.). Szürke, másodlagosan égett, csillámos homokkal és apró kavicsal soványított. A külső felület eldolgzott, a belső felület durva. A perem kihajló, felhúzott, függőlegesen vágott, belső oldalán fedőtámasztó horonnyal. A nyak sekély, keskeny bekarcolt vonallal díszített. Méretek: pá: 17; lm: 5; lsz: 20,9; fv: 0,5 cm.

18. Fazék perem-és oldaltörredéke (8. kép 18.). Vörös, szemcsés homokkal soványított, halvány-szürke maggal égetett. A perem kihajló, felhúzott, hornyolt, belső oldalán fedőtámasztó horonnyal. A nyakon két sorban mély körömbenyomásokkal díszített. Méretek: pá: 19; lm: 5,7; lsz: 20,7; fv: 0,5 cm.

19. Fazék perem-és oldaltörredéke (8. kép 19.). Vörösesbarna, másodlagosan kormosra, feketére égett, finoman iszapolt csillámos homokkal soványított. A perem kihajló, ferdén vágott, tagolt. A tagolás elsimított, a perem tetején hornyolt. A nyak két vékony, sekélyen bekarcolt vonallal díszített. Méretek: pá: 13,5; lm: 5,2; lsz: 14,3; fv: 0,5 cm.

20. Fazék alj-és oldaltörredéke (8. kép 20.). Szürke, foltosan vörös, jól iszapolt csillámos homokkal soványított, jól égetett. Méretek: lm: 7,6; lsz: 15,1; fá: 10; fv: 0,5 cm.

21. Fazék alj-és oldaltörredéke (8. kép 21.). Vörösesbarna, foltokban másodlagosan kormosra, feketére égett. Finoman iszapolt csillámos homokkal soványított. A külső oldalon sekélyen bekarcolt, keskeny, vízszintes vonal. Méretek: lm: 6,2; lsz: 18,4; fá: 12; fv: 0,7 cm.

22. Fazék alj-és oldaltörredéke (8. kép 22.). Szürke, foltokban másodlagosan kormosra, feketére égett, szemcsés homokkal soványított. Méretek: lm: 8; lsz: 16; fá: 10; fv: 0,5–0,6 cm.

23. Fazék alj- és oldaltörredéke (8. kép 23.). Vörös, külső oldalán másodlagosan kormosra égett, szemcsés homokkal soványított. Az aljon domborított körbe foglalt kereszt alakú fenékbélyeg. Méretek: lm: 2,8; lsz: 13; fá: 10; fv: 0,7 cm.

24. Fazék alj-és oldaltörredéke (8. kép 24.). Szürke, másodlagosan foltosra égett, apró kavicsal soványított. A külső oldalon sekély, széles, vízszintesen bekarcolt vonal részlete. Méretek: lm: 8,1; lsz: 22,6; fá: 19; fv: 0,6 cm.

25. Fazék alj-és oldaltörredéke (8. kép 25.). Szürkésbarna, foltokban másodlagosan égett, szemcsés homokkal soványított. A külső felület sérült. Méretek: lm: 5,8; lsz: 14,5; fá: 9; fv: 0,6 cm.

26. Kovácsoltvas kés (10. kép 3.). Hegyesedő pengéjű, lefelé hajló nyéltüskés. Méretek: th: 13,9; penge: 9,3×1,5×0,3; nyél: 4,6×0,8×0,3 cm.

27. Kovácsoltvas páncéltörő nyílhegy (10. kép 5.). Téglalap átmetszetű, nyéltüskés. Méretek: th: 6,3; nyéltüske: 2,8×0,2×0,3; hegy: 3,5×0,3×0,4 cm.

28. Kovácsoltvas páncéltörő nyílhegy (10. kép 6.). Téglalap átmetszetű, nyéltüskés. Méretek: th: 6,5; nyéltüske: 2,8×0,2×0,2; hegy: 3,7×0,3×0,4 cm.

29. Bronz S-végű karikaékszer (10. kép 8.). Kerek átmetszetű huzalból hajlított, vége laposra kalapált, az S-vég ép, nem bordázott. A karika oldalirányban enyhén deformált. Méretek: 2,6×3,1×0,1 cm.

30. Ezüst denár (10. kép 11.). III. István (1162–1172) CNH I. 153.

31. Kovácsoltvas sarkantyú (10. kép 12.). A száraz félkör átmetszetűek, a tüske felfelé ívelő gömbben végződik. Függesztő fülei lekerekített téglalap alakúak, töredékesek. Méretek: szár h: 10,4; távolság: 8; v: 0,8×0,4 cm.

85/7. ház: Téglalap alakú, É–D-i irányú, ívelt oldalfalú, félig földbe mélyített, leégett lakóház (6. kép 1.). Méretek: 4,6×3,8 m (kb. 17,5 m²), belső méretek: 4,2×3,4 m (kb. 14,5 m²). Az épület padlószintje a nyesett felszíntől 35–40 cm mélyen került elő. A padló maga a letaposott kovárványos homok, tapasztott padlót csak foltokban tudtunk megfigyelni. A bejárata kérdéses, elképzelhető, hogy az É-i rövidebb oldal Ny-i részén megfigyelt széles, ívelt padka a leomlott lépcső lehetett. Lekerekített, téglalap alakú kb. 1,3–1,5 m átmérőjű, szájjal K felé néző kemencéjét a DNy-i sarokban, szürke agyagból építették (124. SE). A jól kiégetett sütőfelületet kevés platni- és kerámiadarabbal rakták ki. Ovális, 0,7×0,8 m-es, 25 cm mély üllögödrt (145. SE) az ÉK-i sarokba ásták. Szelementartó oszlophelyei nem kerültek elő. Az épület leégett. Az elszenesedett tetőszerkezet maradványait a padlón részben sikerült megfigyelni (4. kép 3.).

Leletanyag

Kerámia: Az épület bontása során előkerült kerámiatörredékekből egy egész és három töredékes edényt sikerült összeállítani. A fazekak fehér színűek, apró kavicsal soványítottak, peremük

kihajló, felhúzott. Oldalaikon vízszintesen bekarcolt, körbefutó vonalakkal vagy hullámvonalakkal díszítettek. A kevés kerámiaanyag kisebb töredékei vörös, szürke, vagy kívül szürke, belül vörös színű, szemcsés vagy csillámos homokkal soványítottak, jól kiégetettek. A kisszámú díszített oldaltörredéken körbefutóan bekarcolt, vízszintes vonal vagy hullámvonal fordul elő.

Fémek: Az épület mindkét fémlelete a betöltésből került elő, töredékes, másodlagosan égett.

1. Fazék perem-és oldaltörredéke (9. kép 20.). Fehér, apró kavicsal soványított, másodlagosan égett. A perem kihajló, felhúzott, tagolt, vízszintesen vágott. A nyakon két, mélyen árkolt, széles bekarcolt vonal. Méretek: pá: 22; lm: 6,7; lsz: 21,3; fv.: 0,5 cm.

2. Fazék nyak- és oldaltörredéke (9. kép 21.). Fehér, apró kavicsal soványított, másodlagosan égett. A perem kihajló, felhúzott, tagolt, törött. A nyaktól változó közű, mélyen árkolt, széles, vízszintesen bekarcolt vonalakkal díszített. Méretek: m: 19,4; pá: kb. 20; lsz: kb. 11,5; fv.: 0,7 cm.

3. Fazéktörredék (9. kép 22.). Fehér, apró kavicsal soványított, másodlagosan égett. A perem kihajló, felhúzott, tagolt. A nyaktól az aljig változó közű, széles és keskeny, mélyen és sekélyen árkolt bekarcolt vonalakkal díszített. Méretek: m: 24,6; pá: 20; lsz: 21,4; fá: 14; fv: 0,6–0,7 cm.

4. Fazék perem-és oldaltörredéke (9. kép 23.). Fehér, apró kavicsal soványított, másodlagosan égett. A perem kihajló, felhúzott, vízszintesen vágott, tagolt, belső oldalán fedőhoronnyal. A nyakon és a vállon két, vékony, sekélyen árkolt, széles közű hullámvonal. Méretek: m: 14,9; pá: 18; lsz: 20,9; fv: 0,4–0,5 cm.

5. Kovácsoltvas patkó töredéke (10. kép 2.). Ívelt, két ovális szögfurattal. Méretek: 10,4×2,1×0,4; furat á: 0,7×0,4 cm.

291/58. ház: Négyzetes, meredek oldalfalú, félig földbe mélyített, ágasfás-szelemenés tetőszerkezetű leégett lakóház, tapasztott, vörösre égett agyagpadlóval (6. kép 2.). Méretek: 4,4×4,7 m (kb. 20,5 m²), belső méretek: 4,5×4 m (kb. 18 m²). Az épület padlószintje a nyesett felszíntől 45–55 cm mélyen került elő. A bejárat helye kérdéses. A kerek, kb. 1,6 m átmérőjű, szájjal Ny felé néző kemencét (314. SE) a DK-i sarokban, szürke agyagból építették. A sütőfelületet háromszor újították, alapozásként kevés, kisebb kerámiatörredéket használtak. Az ovális, 0,7×0,8 m-es, 25 cm mély üllögödrt (354. SE) az ÉNy-i sarokba ásták. A kerek, kúposan szűkülő, kb. 30 cm átmérőjű, 70–75 cm mély szelementartó

oszlophelyek (381–382. SE) az É-i és a D-i oldalak közepén kerültek elő. Az épület leégett. Az elszenesedett tetőszerkezet maradványait, valamint a használati eszközök egy részét (fazék) a padlón találtuk (4. kép 4., 5., 7.).

Leletanyag

Kerámia: Az előkerült kerámiatörredékekből – a 21/13. épülethez hasonlóan – közel 35 edényre következtethetünk. A magas edényszám itt is az ideiglenes tereprendezéssel hozható összefüggésbe. A nagyszámú töredék elsősorban az épület felső betöltési rétegéből került elő. A töredékek a soványítás, a forma és a peremképzés tekintetében az előző három épület anyagához igazodnak. A díszítés vonatkozásában azonban a benyomott fogaskerék-minta aránya kiemelkedő. Az épület leletanyagából kiemelkedik a kemence mellett a padlón, *in situ*, az egyik horgasfa által összetört nagyméretű fazék (9. kép 1.). A másodlagos égés miatt az edény nagymértékben deformálódott. Helyzetéből adódóan a kemence melletti tér konyhai funkcióját valószínűsíti.

Fémek: Az épület fémleletei általános használati eszközök – vödörfül (10. kép 13.) és pánttörredékek, kés (10. kép 4.) és egy karikaékszer (10. kép 10.).

1. Fazék (9. kép 1.). Szürke, foltosan vörös, másodlagosan foltosra égett, deformálódott, szemcsés homokkal és mészszemcsékkel soványított. A perem kihajló, elsimítottan hornyolt, vízszintesen vágott. A vállon két, széles, mélyen árkolt elnyújtott hullámvonal. Méretek: m: 31,6; pá: 20,5; lsz: 27,5; fá: 13,5; fv.: 0,5 cm.

2. Fazék perem- és oldaltörredéke (9. kép 2.). Fehér, másodlagosan foltosan kormosra, feketére égett, szemcsés homokkal soványított. A perem kihajló, felhúzott, vízszintesen vágott. A vállon két vízszintesen bekarcolt vonal. Méretek: pá: 22; lsz: 27,9; lm: 11,5; fv: 0,6 cm.

3. Fazék perem- és oldaltörredéke (9. kép 3.). Vörösesbarna, foltokban másodlagosan kormosra, feketére égett, finoman iszapolt homokkal soványított. A perem kihajló, ferdén vágott. A vállon egymásba kapcsolódó, széles, sekélyen bekarcolt két hullámvonal alatt széles, sekély, vízszintes, bekarcolt vonalat keresztező hullámvonal. Méretek: pá: 16; lsz: 18,8; lm: 9,6; fv: 0,3–0,4 cm.

4. Fazék perem- és oldaltörredéke (9. kép 4.). Vörös, másodlagosan foltosan kormosra, feketére égett, szemcsés homokkal soványított. A vállon széles, sekélyen árkolt hullámvonal részlete. A perem kihajló, lekerekített, vízszintesen vágott. Méretek: pá: 18; lsz: 21,2; lm: 6,9; fv: 0,6 cm.

5. Fazék perem- és oldaltörredéke (9. kép 5.). Szür-

Csaba Kiss

Burnt Árpadian Age houses at Magy, Kauzsay-tanya

Keywords: pre-development excavation; Magy, Kauzsay-tanya, County Szabolcs-Szatmár-Bereg; Árpadian Age; settlement, buildings, reconstruction

In 2009–2010, we conducted a pre-development excavation at the Magy, Kauzsay-tanya site (id. no. 34854) lying along the Nagykálló–Vásárosnamény section of the planned track of the M3 Motorway. In addition to scattered Bronze Age and Scythian period features, we uncovered the section of an Árpadian Age settlement (Fig. 1).

We excavated a number of houses, various pits, storage pits and wells alongside several features whose one-time function remained unclear during the archaeological investigation of the Árpadian Age settlement extending in a north-west to south-east direction that was cut by the planned motorway track in an east to west direction (Fig. 2). On the testimony of the archaeological record, the settlement perished at the close of the 12th or the onset of the 13th century. Evidencing its destruction was a burnt layer covering a part of the site and several burnt houses. Described and discussed here are four burnt buildings uncovered at the site.

We unearthed a total of twenty-six houses. The sunken, rectangular houses were 14–20 m² large on the average, although there were several 20–22 m² large buildings among them too, and all had a roof structure supported by forked ridge poles. We were unable to determine the location of the posts supporting the ridge purlin in some houses. The oven mouths were most often set parallel to the short side. The entrance to these houses could rarely be determined; in cases when it could be identified, it lay on the short side opposite the oven. Most houses were north to south or east to west oriented. The twenty-six buildings represented two occupation phases. The houses forming a roughly north to south row uncovered in the site's western part were smaller and lay higher (as a result of which they had been destroyed by ploughing down to their floor level), and they barely contained any finds. In contrast, the buildings brought to light in the site's eastern half were larger, their floor level lay deeper (some 30–50 cm lower than the scraped surface) and most had burned down. The remains of the burnt roof structure had survived on the floor *in situ* together with a part of the domestic utilitarian artefacts in four of the excavated buildings (Houses 15/1, 21/13, 85/7, 291/58). Following the scraping of the excavation surface, the four buildings discussed here were outlined as greyish, sooty soil marks with charcoal, occasionally with plough furrows in the yellow sandy natural subsoil (e.g. House 15/1; Fig. 3. 1). The floor of the buildings lay at a depth of 30–60 cm from the scraped surface (Fig. 4. 2). The charred remains of the roof structure were found at different depths, but they generally lay on the floor (Fig. 4. 5). A part had been destroyed by agricultural cultivation. The buildings were not renewed after they had burnt down and the settlement was abandoned after their destruction. However, a part of the community returned temporarily and tried to restore some order to the settlement, as indicated by the joining vessels fragments found in different houses, the secondarily buried child in House 305/66 and the skull and limb bone fragments of another child burial disturbed by ploughing found during the excavation of House 15/1. The oven mouths in the buildings discussed here were set parallel to the short side of the sunken houses (Fig. 4. 7) and faced the long side. The rectangular or horseshoe-shaped ovens were built on the floor or on a slightly raised platform. Their baking plate was thoroughly burnt and the one in House 291/58 had been renewed several times. Their foundation was made from pottery sherds and baking plate fragments. Their foundation and dome was of yellowish-grey, strongly fired clay.

The surviving, well-documented wood remains enabled the hypothetical 3D reconstruction of one building (House 291/58; Fig. 6. 2).^{51*}

ke, foltosan vörös, másodlagosan égett, szemcsés homokkal és apró kavicszal soványított. A vállon széles, mélyen árkolt hullámvonal alatt keskeny, sekélyen bekarcolt vonal. A perem kihajló, lekerekített, duzzadt. Méretek: pá: 17; lsz: 21; lm: 6,7; fv: 0,5 cm.

6. Fazék perem- és nyaktöredéke (9. kép 6.). Vörösesbarna, részben másodlagosan égett, finoman iszapolt homokkal soványított. A nyakon széles, sekélyen árkolt hullámvonal részlete. A perem kihajló, tagolt, tetején fedőhornyos. Méretek: pá: 17; lsz: 18,8; lm: 4,9; fv: 0,5 cm.

7. Fazék perem- és nyaktöredéke (9. kép 7.). Vörös, foltosan szürke, finoman iszapolt csillámos homokkal soványított, jól égetett. A nyakon két sorban beböködött pontsor. A perem egyszerű, kihajló, elvékonyodó. Méretek: pá: 16; lsz: 16,5; lm: 3,7; fv.: 0,6 cm.

8. Fazék perem- és oldaltöredéke (9. kép 8.). Vörös, másodlagosan foltokban szürkére-feketére égett, finoman iszapolt csillámos homokkal soványított. A tölcséresen kihajló perem lekerekített, tagolt. A vállon két sorban mélyen benyomott fogaskerékminta. Méretek: pá: 14; lsz: 16,3; lm: 5,1; fv: 0,5 cm.

9. Korsó vagy palack perem- és nyaktöredéke (9. kép 9.). Fehér, szemcsés homokkal és apró kavicszal soványított, jól égetett. A behúzott perem vízszintesen tagolt. Méretek: pá: 8; lsz: 9; lm: 5,2; fv: 0,8 cm.

10. Fazék peremtöredéke (9. kép 10.). Vörös, másodlagosan égett, finoman iszapolt homokkal soványított. A perem egyszerű. Méretek: pá: 18; lsz: 3,6; lm: 3,3; fv: 0,6 cm.

11. Fazék perem- és nyaktöredéke (9. kép 11.). Vörös, foltokban másodlagosan égett, iszapolt homokkal soványított. A perem kihajló, lekerekített, vízszintesen vágott. Méretek: pá: 17; lsz: 5,4; lm: 3,3; fv: 0,5 cm.

12. Fazék oldaltöredéke (9. kép 12.). Kívül szürke, belül vörösesbarna, szemcsés és csillámos homokkal soványított, halványszürke maggal égetett. Külső oldalán sekélyen benyomott fogaskerékmintával díszített. Méretek: 5,3×4,2×0,5 cm.

13. Fazék nyaktöredéke (9. kép 13.). Sárgásbarna, szemcsés homokkal soványított, sötétszürke maggal égetett. Külső oldalán három sorban fogaskerékmintával díszített. Méretek: 7,4×4,2×0,6 cm.

14. Fazék aljtöredéke (9. kép 14.). Fehér(?), másodlagosan rózsaszínűre égett, apró kavicszal soványított. Alján négyszögletes keretbe foglalt kereszt alakú fenékbélyeggel. Méretek: 8,8×8,5×0,6 cm.

15. Kovácsoltvas kés (10. kép 4.). Kisméretű, hegyesdű végű, nyéltüskés. Méretek: th: 11,1; nyél h: 3,7; penge h: 7,4; lsz: 0,8; penge v: 0,2; nyéltüske: 0,4×0,3 cm.

16. Orsókarika (10. kép 9.). Vörös, szemcsés homokkal soványított, szürke maggal égetett. Fazék oldaltöredékéből kialakított. Méretek: 3,3×3,2; fv: 0,7; furat á: 0,7 cm.

17. Bronz S-végű karikaékszer (10. kép 10.). Kerék átmetszetű huzalból készült, vége laposra kalapált, az S-vég ép, nem bordázott. A karika szétnyílt, 8-as alakban deformálódott. Méretek: 3,5×2,7×0,1 cm.

18. Kovácsoltvas vödörfül (10. kép 13.). A szár téglalap átmetszetű, csavart. Hengeres végei visszahajtottak. Méretek: 0,4×0,2; sz: 13,8; m: 7,5 cm.

8. Összegzés

2009–2010-ben az M3 autópálya megelőző régészeti feltárása során Magy, Kauzsay-tanya lelőhelyen a történeti adatok alapján Ómagy település részletét tártuk fel. Egy klasszikus, a 12. század végén elpusztult Árpád-kori falu részlete került napvilágra. A szinte kivételes állapotban megmaradt, leégett lakóházak tetőszerkezet-maradványai, leletanyagai az Árpád-kor falusi mindennapjaiba engednek betekintést.³⁸

³⁸ A rajzok elkészítéséért Krizsanóvszki Mátét és Szász Csabát, a karikaékszerek meghatározásánál nyújtott segítségével János Juditot illeti köszönet.

⁵¹ The footnote texts can be found in the Hungarian study.

The springboard for our reconstruction was the position of the two forked ridge poles supporting the ridge purlin and the size and length of one of the forked ridge poles, which were found broken into several pieces during the excavation (Fig. 4. 4–5, 7). The reconstruction of the height of the ridge purlin placed on the two forked ridge poles was based on the distance between the place of the northern ridge pole and its forked fragment found in front of the oven mouth, which indicated a height of roughly 3.8 m from the floor level. We determined the position of the rafters laid on the purlin from the distances between the pit of the house (passage and work areas) and the spot where they had collapsed, and the use of the spaces for sleeping and storage areas.⁶ This meant a distance of 1 m from the pit's edge and a pitch of roughly 45°. The number of rafters was estimated from the distances between the crosswise wood remains (roughly 50 cm), which indicated nine rafters. There was no indication of where the entrance to House 291/58 lay. However, knowing that the entrance usually lay opposite the oven mouth in these buildings, we may assume that this was the case in this house too. The location of the entrance and the triangular, pitched form of the protective roofing over the entrance in the reconstruction (Fig. 7) is no more than a supposition. In the light of the above, the building's "useful space" was roughly 32.5 m² – although other reconstructions would also be feasible (the distance of the rafters from the pit's edge, their pitch, the number of rafters, another type of entrance, etc.). In the reconstruction, the depth of the pit was determined relative to the scraped surface (-60 cm) owing to the uncertainty of the exact depth of the one-time occupation surface. The determination of the original one-time depth is aided by the rafter sections found at the edge of the pit's western side, in part lying outside the pit. The position of the two rafter fragments extending some 20–25 cm beyond the pit's edge quite likely lay near the original one-time occupation surface. It is also possible that the pit had stepped sides and that sleeping area and storage area lay 10–20 cm (?) from the ground. Considering the roughly 30 cm thick humus and ploughed layer, the one-time occupation surface probably lay 90 cm above the floor level.

The overwhelming majority of the finds recovered during the excavation of the buildings is made up of pottery. The number of intact, refittable and larger fragments uncovered in the four buildings suggests that each household had a set of three to five vessels.

The colour of the vessel fragments can be assigned to four main categories: red and its hues, grey and its hues, brown and its hues, and white. Different tempers were used. Most vessels were made from finely levigated clay tempered with grainy sand or a small amount of mixed tempers, and a negligible number of small pebbles.

The vessels were almost exclusively fired in a reducing atmosphere. Most vessels were built on a slow wheel and were then smoothed, generally on the rim and shoulder. Vessels have a symmetrical, funnel-shaped neck and a rounded shoulder or an elongated form. Rim shapes vary considerably.

The overwhelming majority of the pottery fragments are ornamented. All the ornamental motifs typical for the Árpadian Age (such as wavy lines, a spiralling line down the vessel body, cogwheel patterns, nail impressions and their combinations) occur on the pottery.^{8–11} The most widespread decoration is made up of incised lines of varying depth and width spaced at different distances apart.

The intact, refittable and reconstructable vessels indicate that patterns of incised lines ran downward from the neck and covered the vessel down to the lower two-thirds or the greatest circumference (Fig. 9. 21, 22). Wavy lines set in one or two rows on the neck were popular (Fig. 9. 15, 17, 19; Fig. 8. 16), as were rows of nail impressions around the neck or shoulder (Fig. 8. 18) and oblique or horizontal grooves (Fig. 8. 1, 8, 10, 11), and their combinations (Fig. 8. 1–3, 6, 10, 13). The proportion of rouletted or cogwheel-like patterns (Fig. 8. 7; Fig. 9. 8, 12–13) is more or less identical to grooving and nail impressions. A row of stabbed punctates was found on a single fragment (Fig. 9. 7).

The greater part of the fragments comes from cooking pots. About two-thirds fall into the type with a rim diameter of 14–25 cm. The proportion of tableware with a rim diameter below 14 cm is negligible, similarly to larger storage vessels. The most frequent rim diameter is 18 cm, with most falling into the 16 to 19 cm range.

Metal finds account for a smaller portion of the finds. The metal artefacts brought to light are predominantly utilitarian tools and implements,^{12–21} a smaller part represents coins and jewellery. Seven spurs were found altogether, one of which came from these four buildings (Fig. 10. 12). The spur from House 21/13 can be assigned to Ruttkay's Group B-4 and is generally dated to the 12th century.²²

The site yielded seven coins (one issue of Géza II, two of István III, three of Béla III and one unidentifiable piece), of which a coin of István III (Fig. 10. 11) came to light from House 21/13.

The dates of the lock-ring-type jewellery show a wide scatter. In addition to a few early, 10th century pieces, several lock-rings could be assigned to the 11th century, and there were a few expressly late types from the 12th–13th centuries. Two lock-rings were brought to light from the four buildings discussed here (Fig. 10. 8, 10), both of which appeared in the 11th century.³⁷

The name of the settlement and of the Magyi family crops up increasingly often in the charters from the later 14th century, usually in relation to estate disputes. Some charters mention a settlement called Ómagy in addition to Magy. The excavated settlement section was probably identical with Ómagy that lay near Magy, which is known to have been deserted by the early 15th century. The laconic historic sources are silent on the causes behind the destruction of Ómagy or its date. The sources only reveal so much that – in view of its name – its destruction/abandonment can be dated before 1402.^{24, 2, 26–36}

Description of the buildings³³⁸

House 15/1: Rectangular, east to west oriented, burnt sunken building with steep walls and a roof construction of forked ridge poles supporting a ridge purlin (Fig. 5. 1). Dimensions: 3.25 m×4.2 m, interior dimensions: 3 m×4.1 m. Depth: -25–35 cm. We did not find a plastered or renewed floor. The stepped entrance lay in the south-eastern corner. Facing the entrance was an oven with oval mouth towards the south and a diameter of 1.3–1.1 m. The oven had a thoroughly fired baking plate, it had not been renewed, and its foundation contained pottery fragments and crushed stone. The round, tapering post-holes with a diameter of ca. 30–40 cm and a depth of 40 cm from the floor level for the forked ridge poles supporting the ridge purlin lay in the middle of the short sides. A 25 cm deep, oval sitting pit with curved sides and dished floor measuring 50 cm×60 cm was found in the south-western corner. The building had perished in fire: the charred remains of the roof structure and a part of the household articles such as pottery (Fig. 9. 16, 18), an iron axe (Fig. 10. 7) and a sickle (Fig. 10. 1, Fig. 3. 2) lay on the floor. The building had been extensively damaged by agricultural cultivation (Fig. 4. 1). Following the excavation of the house, we surveyed its area with a metal detector and found an iron nail in the yellow natural subsoil, some 15–20 cm underneath the floor level, which can probably be interpreted as a foundation deposit. The foundation of the oven's baking platform yielded a handful of white and grey body sherds, some plain, some decorated with a linear design.

House 21/13: Square, burnt sunken building with curved steep walls and a roof construction of forked ridge poles supporting a ridge purlin (Fig. 5. 2). Dimensions: 4.1 m×4.1 m, interior dimensions: 3.7 m×3.5 m. Depth: -50–60 cm. We did not find a plastered or renewed floor, neither was there any indication of the entrance. The rectangular, 1.4–1.3 m large oven with the mouth facing north was built in the south-eastern corner. Its baking surface was not renewed, its foundation yielded a handful of small pottery fragments. The round, tapering post-holes with a diameter of ca. 30–35 cm and a depth of 30 and 40 cm, respectively, from the floor level for the forked ridge poles supporting the ridge purlin lay in the middle of the eastern and western side. A 15 cm deep sitting pit measuring ca. 100 cm×60 cm was found in the north-western corner. Another 15 cm deep feature measuring 80 cm×60 cm can also be interpreted as a sitting pit or work-pit. The building had burnt down; remains of the charred roof structure lay on the floor (Fig. 3. 5, 7–8).

House 85/7: Rectangular, north to south oriented, burnt sunken building with curved walls (Fig. 6. 1). Dimensions: 4.6 m×3.8 m, interior dimensions: 4.2 m×3.4 m. Depth: -35–40 cm. Only a few patches of the plastered floor survived. The location of the entrance remains uncertain, although it is possible that the wide, curved platform in the western part of the northern short side represented the remains of the collapsed steps. The oblong oven with a diameter of ca. 1.3–1.5 m and a mouth facing east was built in the south-western corner. The baking surface was covered with a few burnt daub fragments and pottery sherds. A 25

² I am greatly indebted to Péter Németh for his kind help and assistance in the section on the settlement's history.

^{3, 38} I would here like to thank Máté Krizsanóvszki and Csaba Szász for preparing the illustrations and Judit János for her help in the assessment of the lock-rings.

cm deep oval sitting pit measuring 0.7 m×0.8 m was dug in the north-eastern corner. The post-holes for the forked ridge poles supporting the ridge purlin were not found. The building had been consumed by fire. Portions of the charred roof structure could be identified on the floor (Fig. 4. 3).

House 291/58: Square, burnt sunken building with steep walls, a red burnt, plastered clay floor, and a roof construction of forked ridge poles supporting a ridge purlin (Fig. 6. 2). Dimensions: 4.4 m×4.7 m, interior dimensions: 4.5 m×4 m. Depth: -45–55 cm. The location of the entrance is uncertain. The round oven with a diameter of ca. 1.6 m and a mouth facing west was built in the south-eastern corner. The baking surface was renewed three times; a few smaller pottery sherds were used as a foundation. A 25 cm deep, oval sitting pit measuring 0.7 m×0.8 m was dug in the north-western corner. The round, tapering post-holes with a diameter of ca. 30 cm and a depth of 70–75 cm for the forked ridge poles supporting the ridge purlin were located in the middle of the northern and southern side. The building had burnt down. Remains of the charred roof construction and a part of the domestic utensils such as a pot (Fig. 4. 6) lay on the floor (Fig. 4. 4–5, 7).

The collation of the traditional archaeological and the historical evidence indicated that the destruction of the settlement can be dated before 1402, most likely to the close of the 12th century on the testimony of the archaeological finds.

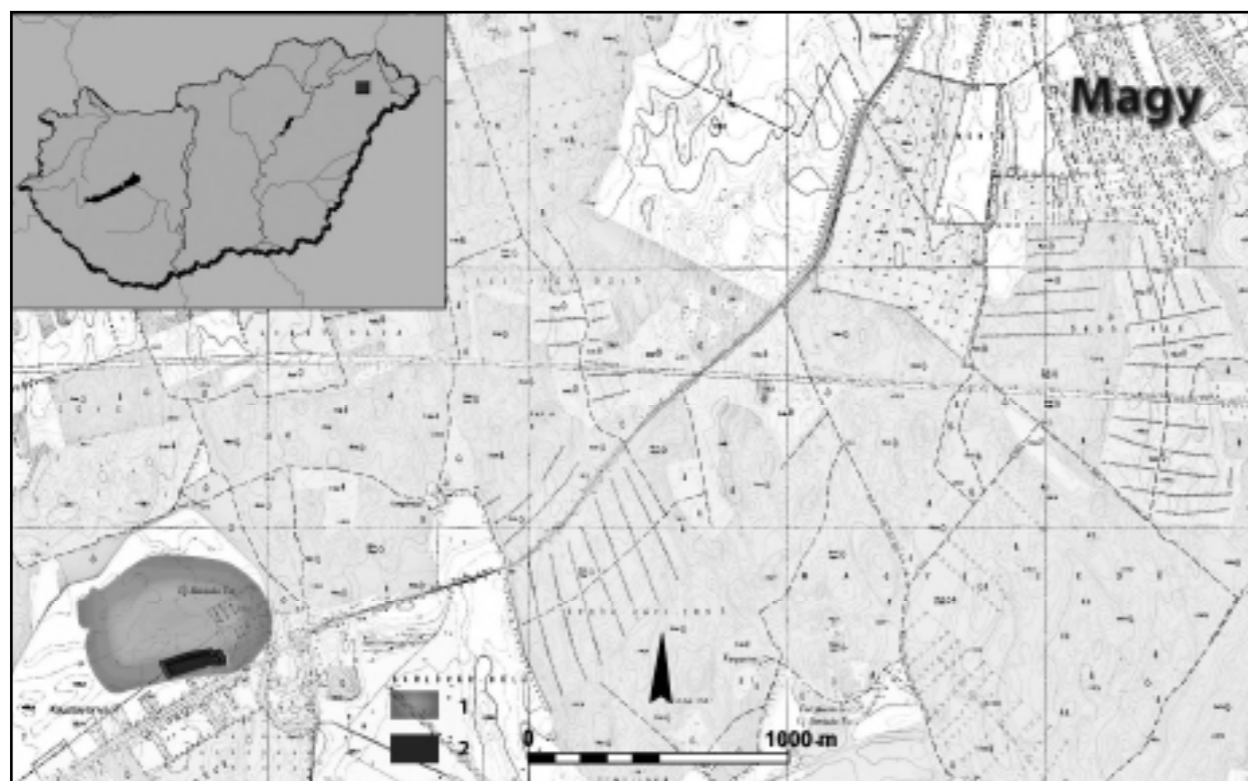
Irodalom • References

- ESIK 2007 ÉSIK A.: A középkori Szabolcs vármegye településneveinek névrendszertani vizsgálata. Szakdolgozat. Debrecen, 2007.
- FEJÉRPATAKY 1887 FEJÉRPATAKY L.: Rationes collectorum pontificorum in Hungaria 1281–1375. Pápai tizedszedők számadásai. Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae Illustrantia. Vatikáni magyar okirattár I/1. Budapest, 1887. [reprint: 2000]
- FODOR 1975 FODOR, I.: Vorläufige Bericht über die Ausgrabung des Dorfes Szabolcs–Kisfalud im Jahre 1971–1973. Folia Archeologia XXVI (1975) 171–182.
- GERGELY 2005 GERGELY B.: Árpád-kori házak Székely határában. Houses from the Árpadian Period at Székely. In: Kisfaludi J. (Szerk.) Régészeti kutatások Magyarországon 2004. Archaeological Investigations in Hungary 2004. Budapest 2005, 25–36.
- GIESLER 1981 GIESLER, J.: Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo-Brdo Kultur. Ein Beitrag zur Archäologie des 10. und 11. Jahrhunderts im Karpatenbecken. Prähistorische Zeitschrift 56 (1981) 3–221.
- HOLL–PARÁDI 1982 HOLL, I.–PARÁDI, N.: Das mittelalterliche Dorf Sarvaly. Fontes Archeologici Hungariae. Budapest 1982.
- KAMMERER 1895 KAMMERER E. (Szerk.): A zichy és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő. VIII. Budapest 1895.
- KÁZMÉR 2010 KÁZMÉR M.: Jelentés a Magy–Kauzsay-tanya leégett Árpád-kori lakóház faszénleleteinek anyagvizsgálatáról. Kézirat 2010. MNM NÖK Adattár 2010–0038/3
- KOVALOVSZKI 1975 KOVALOVSZKI J.: Előzetes jelentés a dobozi Árpád-kori faluásatásról. 1962–1974. Vorbericht über die Ausgrabung des Árpádenzeitlichen Dorfes Doboz. Archeologiai Értesítő 102 (1975) 204–223.
- KOVALOVSZKI 1980 KOVALOVSZKI J.: Településásatások Tiszaeszlár-Bashalom (bronzkor, III-IV és XI-XIII. század). Siedlungsausgrabungen in Tiszaeszlár-Bashalom. Fontes Archeologici Hungariae. Budapest. 1980.
- KOVÁCS 1986 KOVÁCS L. Viselet, fegyverek. In: Kristó Gy. (szerk.) Az Árpád-kor háborúi. Budapest 1986, 216–281.
- LÁSZLÓ 2011 LÁSZLÓ O.: Embertani jelentés. Kézirat 2011. MNM NÖK Adattár 2011–0001/1
- LUKÁCS 1997 LUKÁCS J.: Árpád-kori teleprészlet Nyíregyházán a Pazonyi út mellett. Árpádenzeitlicher Siedlungsteil beim Fundort Nyíregyháza-Pazonyi út. A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve XLIX (1997) 205–245.
- MEZŐ 1967 MEZŐ A.: A baktalórántházi járás földrajzi nevei. Szabolcs-Szatmár megye földrajzi nevei 1. Nyíregyháza, 1967.

- MEZŐ–NÉMETH 1972 MEZŐ A.–NÉMETH P.: Szabolcs-Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára. Nyíregyháza, 1972.
- MÉRI 1964 MÉRI I.: Árpád-kori népi építészetünk feltárt emlékei Orosháza határában. Bericht über die Ausgrabungen in Kardoskút. Régészeti Füzetek Ser II. 12. Budapest, 1964.
- MÉRI–KOVALOVSKI 2000 MÉRI I.–KOVALOVSKI J.: Egy Árpád-kori magyar falu leletmentő ásatása. Tiszalök – Rázom 1950–53. Opuscula Hungarica II. Budapest, 2000.
- MIKLÓS 1997 MIKLÓS Zs.: Falvak, várak, kolostorok a Dél-Börzsönyben. (Dörfer, Burgen, Klöster im Südteil des Börzsöny-Gebirges) Váci Könyvek 8 (1997) 7–153
- MÜLLER 1975 MÜLLER, R.: Die Dataierung der mittelalterlichen Eisengerätfunde in Ungarn. Acta Archeologica Academiae Scientiarum Hungariae 27 (1975) 59–102.
- MÜLLER 1982 MÜLLER R.: A mezőgazdasági vaseszközök fejlődése Magyarországon a késővaskortól a törökörök végéig. (Die Entwicklung der eisener Agrargeräte in Ungarn von der Späteisenzeit bis zum Ende der Türkenherrschaft.) Zalai Gyűjtemény 19/1–2. Zalaegerszeg 1982.
- NÉMETH 1987 NÉMETH P.: Nyíregyháza a középkorban. In: Cserenyák L.–Mező A. (Szerk.) Nyíregyháza története. Nyíregyházi kiskönyvtár 15 (1987) 9–35.
- NÉMETH 1997 NÉMETH P.: A középkori Szabolcs megye települései. Nyíregyháza, 1997.
- PARÁDI 1963 PARÁDI N.: Magyarországi pénzleletes cserépedények (XI–XVII. század). Münzfunde hortende mittelarcheliche Gefässe in Ungarn. Archeologiai Értesítő 89 (1963) 205–231.
- PARÁDI 1967 PARÁDI N.: A Hács-béndekpusztai Árpád-kori edényégető kemence. Le four de potier de l'époque Árpádienne de Hács. Archeologiai Értesítő 94 (1967) 20–38.
- PITI 2004 PITI F.: Szabolcs megye hatóságának oklevelei I. (1284–1386). A nyíregyházi Jósza András Múzeum kiadványai 55 (2004)
- RUTTKAY 1976 RUTTKAY, A.: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei. Slovenska Archeológia 24 (1976) 245–395.
- SABJÁN 1999 SABJÁN T. A veremház rekonstrukciója. In: Bencze Z.–Gyulai F.–Sabján T.–Takács M.: Egy Árpád-kori veremház feltárása és rekonstrukciója. Monumenta Historica Budapestinensia X. Budapest 1999, 131–176.
- SIMONYI 2005 SIMONYI E.: Adatok a 10–13. századi kerámiakészítéshez Északkelet-Magyarországról. Data on Pottery from the 10th-13th century in North-East Hungary. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 44 (2005) 37–55.

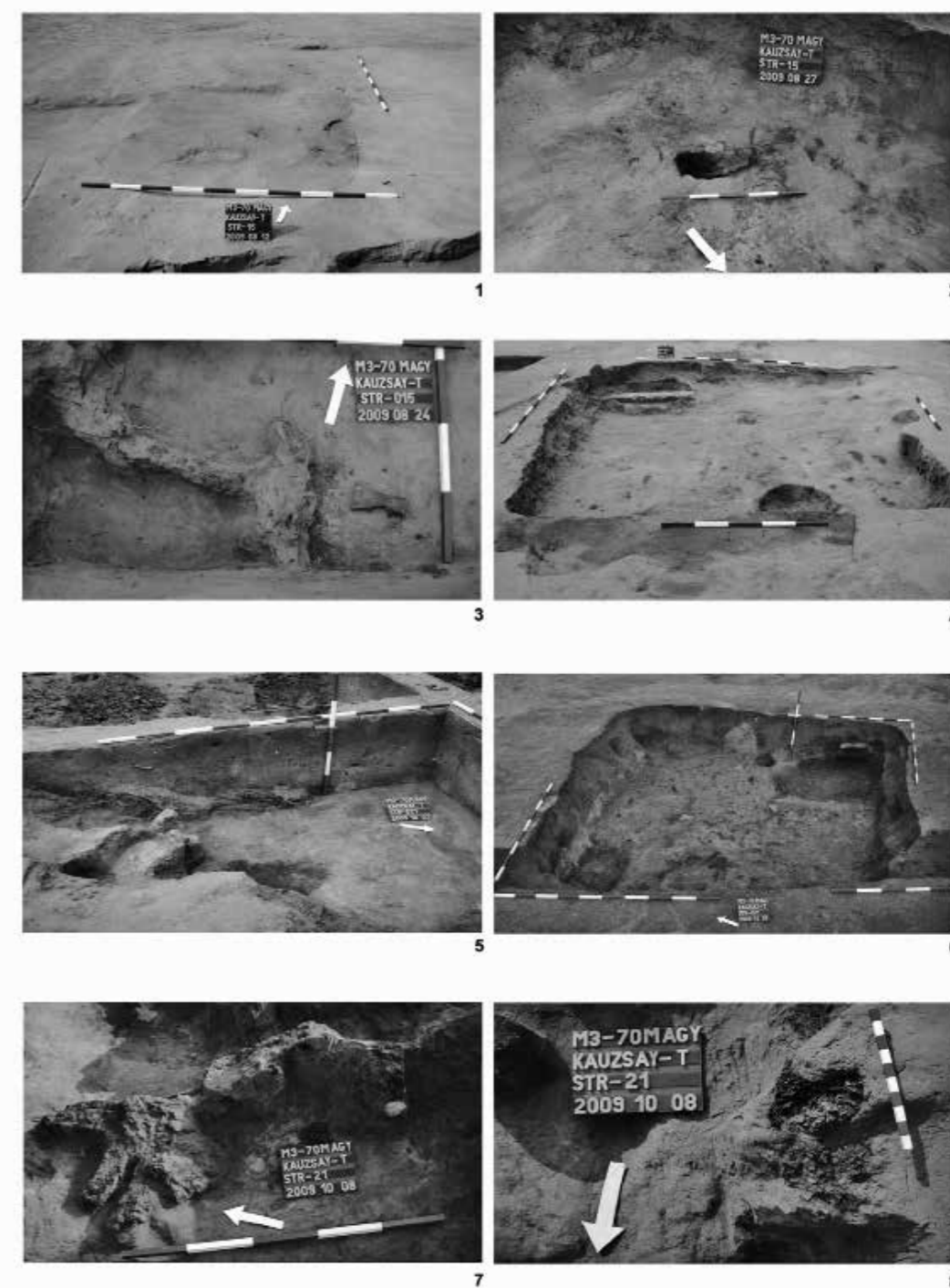
- TAKÁCS 1993 TAKÁCS M.: Falusi lakóházak és egyéb építmények a Kisalföldön a 10–16. században. (Kutatási eredmények és további feladatok). Dörfliche Wohnhäuser und sonstige Gebäude in der Kleinen Tiefebene vom 10. bis zum 16. Jahrhundert (Forschungsergebnisse und weitere Aufgaben) In: Cseri M. (Szerk.) A Kisalföld népi építésze. A Győrött 1993. május 24–25-én megrendezett konferencia anyaga. Szentendre–Győr 1993, 7–53.
- TAKÁCS 1996a TAKÁCS, M.: Formschatz und exaktere Chronologie der Tongefässe des 10.-14. Jahrhunderts der Kleinen Tiefebene. Acta Archeologica Academiae Scientiarum Hungariae 48 (1996) 135–194.
- TAKÁCS 1996b TAKÁCS M.: Veszprém megye 10–11. századi kerámiája. Die Keramik des 10-11. Jahrhunderts im Komitat Veszprém. Acta Musei Papensis. Pápai múzeumi Értesítő 6 (1996) 329–350.
- TAKÁCS 1999 TAKÁCS M.: Lakóház rekonstrukciók az Árpád-kori településben. In: Bencze Z.–Gyulai F.–Sabján T.–Takács M.: Egy Árpád-kori veremház feltárása és rekonstrukciója. Monumenta Historica Budapestinensia X. Budapest 1999, 93–129.
- TEREI–HORVÁTH 2007 TEREI Gy.–HORVÁTH A.: Az Árpád-kori Kána falu vasleletei II. The iron finds from Period II. at the Árpadian village at Kána. Budapest Régiségei XLI (2007) 153–192.
- TETTAMANTI 1975 TETTAMANTI S.: Temetkezési szokások a X–XI. században a Kárpát-medencében. (Begräbnissitten im 10–11. Jh. im Karpatenbecken) Studia Comitatus 3 (1975) 79–123.
- TÓTH N. C 2003 TÓTH N. C.: Szabolcs megye hatóságának oklevelei II. (1387–1526). A nyíregyházi Jósza András Múzeum kiadványai 53 (2003)
- TÓTH N. C 2006 A leleszi konvent országos levéltárában lévő *Acta anni* sorozatának oklevelei. II. közlemény 1400–1410. (Pótlása Zsigmondkori oklevéltár II. kötetéhez). Die Urkunden der im Staatsarchiv befindlichen Acta annp-Reihe des Konvents von Lelesz II. Publikation 1400-1410 (Ergänzung zu Band II des sigismundzeitlichen Urkundenarchivs). A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve XLVIII (2006) 323–442.
- TRINGLI 2006 TRINGLI I. (Szerk.): A Perényi család levéltára 1250–1526. A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 44. Budapest 2006.
- VÁNDOR 1995 VÁNDOR L. Zala megye középkori falusi építészetéről. Die mittelalterliche Architektur in den Dörfern im Komitat Zala. In: Cseri M. (Szerk.) A Nyugat- Dunántúl népi építésze. A Velemben, 1995. május 29–31-én megrendezett konferencia anyaga. Szentendre–Szombathely 1995, 165–182.
- WOLF 1989 WOLF M.: Árpád-kori eredetű települések Abaúj vármegye déli részén. Siedlungen aus der Árpád-Zeit im Südlichen Teil des Burgkomitates Abaúj. Borsodi kismonográfiák 10 (1989)

1. kép: Magy, Kauzsay-tanya. A lelőhely és a feltárt terület elhelyezkedése
Fig. 1: Magy, Kauzsay-tanya. Location of the site and of the excavated area

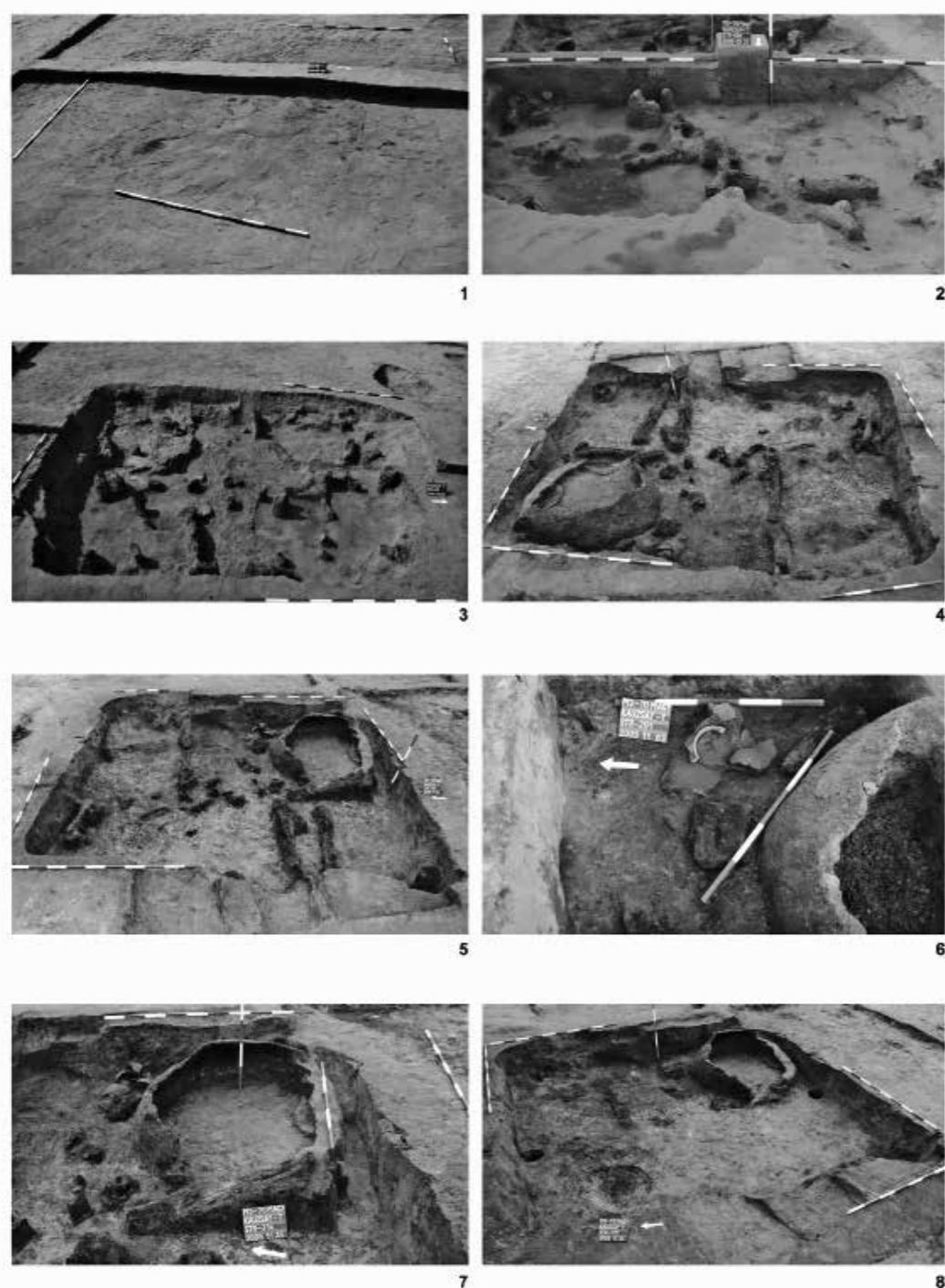

2. kép: Magy, Kauzsay-tanya. A lelőhely összesítő térképe
Fig. 2: Magy, Kauzsay-tanya. Plan of the excavation

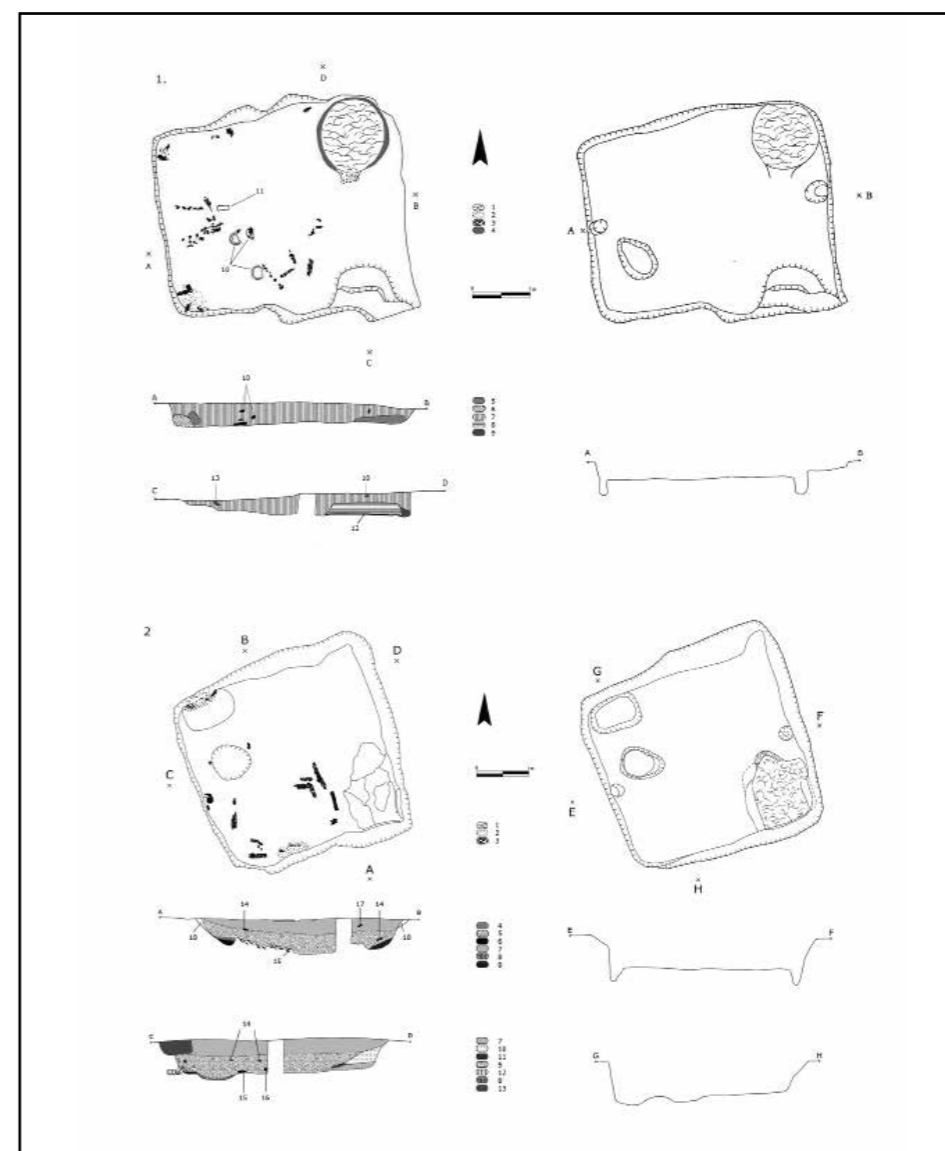
3. kép: Magy, Kauzsay-tanya. A tárgyalt épületek feltárása: 1–4. A 15/1. épület; 5–8. A 21/13. épület. 1. A föld jelelőkezése (Fotó: Reszler József Péter); 2. Sarló az ülőgödörben (Fotó: Kovács Zoltán); 3. Vasbalta az elszenesedett szelemen részletével (Fotó: Kovács Zoltán); 4. A teljes feltárás után (Fotó: Kovács Zoltán); 5. Bontás közben (Fotó: Magyar Csaba); 6. A teljes feltárás után (Fotó: Reszler József Péter); 7. Az elszenesedett tetőszerkezet részlete (Fotó: Kovács Zoltán); 8. Az elszenesedett szelementartó (Fotó: Kovács Zoltán)

Fig. 3: Magy, Kauzsay-tanya. Excavation of the discussed buildings: 1–4. House 15/1; 5–8. House 21/13. 1. soil mark of the house (photo: József Péter Reszler); 2. sickle in the sitting pit (photo: Zoltán Kovács); 3. iron axe with a part of the charred ridge purlin (photo: Zoltán Kovács); 4. the excavated house (photo: Zoltán Kovács); 5. the house during excavation (photo: Csaba Magyar); 6. the excavated house (photo: József Péter Reszler); 7. detail of the charred roof structure (photo: Zoltán Kovács); 8. the charred ridge pole (photo: Zoltán Kovács)

4. kép: Magy, Kauzsay-tanya. A tárgyalt épületek feltárása: 1–3. A 85/7. épület; 4–8. A 291/58. épület. 1. A föld jelentkezője (Fotó: Magyar Csaba); 2. Részletmetszet (Fotó: Kovács Zoltán); 3. Az elszenesedett tetőelem (Fotó: Reszler József Péter); 4–5. Az elszenesedett tetőszerkezet bontás után (Fotó: Kiss Csaba); 6. Edény *in situ* a kemence mellett (Fotó: Magyar Csaba); 7. Az elszenesedett szelementartó a kemence szájánál (Fotó: Reszler József Péter); 8. A teljes feltárás után (Fotó: Magyar Csaba)

Fig. 4: Magy, Kauzsay-tanya. Excavation of the discussed buildings: 1–3. House 85/7; 4–8. House 291/58. 1. soil mark of the house (photo: Csaba Magyar); 2. partial section (photo: Zoltán Kovács); 3. charred roof element (photo: József Péter Reszler); 4–5. the charred roof structure after excavation (photo: Csaba Kiss); 6. *in situ* vessel beside the oven (photo: Csaba Magyar); 7. the charred ridge pole by the oven mouth (photo: József Péter Reszler); 8. the excavated house (photo: Magyar Csaba)

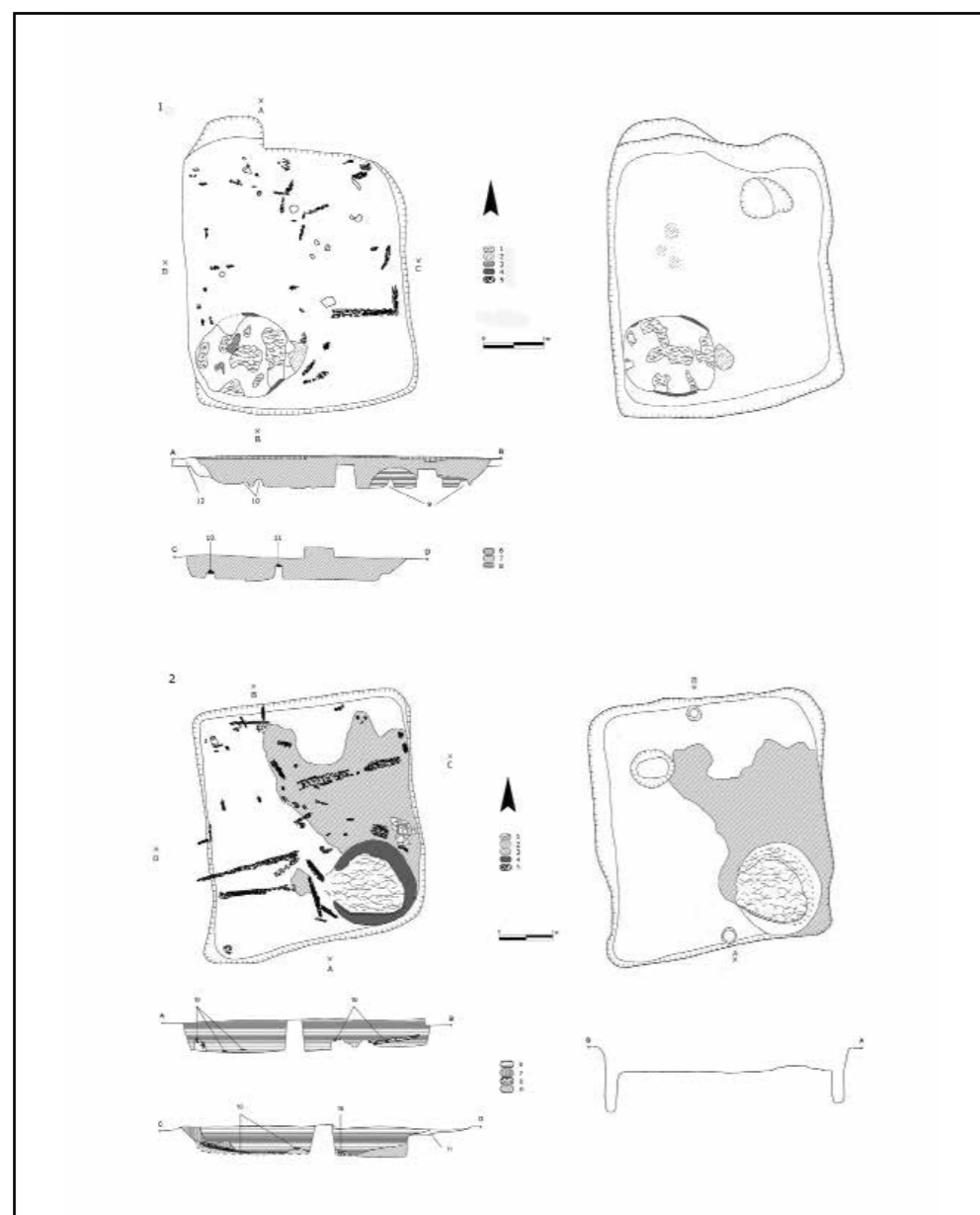
5. kép: Magy, Kauzsay-tanya. A tárgyalt épületek alap- és metszetrajzai: 1. A 15/1. épület
Jelmagyarázat: 1. Sütőfelület; 2. Vörös, átégett homok; 3. Elszenesedett fagerenda; 4. Boltozatmaradvány; 5. Kormos, faszenes; 6. Sárga, homokos kevert; 7. Barna, homokos kevert; 8. Vörös-fekete átégett homok; 9. Szürke agyag (a kemence boltozatának maradványa); 10. Kerámia; 11. Balta; 12. Kemencealpozás; 13. Szürke agyag); 2. A 21/13. épület
Jelmagyarázat: 1. Sütőfelület; 2. Vörös, átégett homok; 3. Elszenesedett fagerenda; 4. Szántás (sárgás-szürke kevert); 5. Világosszürke, faszenes kevert homok; 6. Szürke, agyagos; 7. Szürke, faszenes kerámiás homok; 8. Fekete, faszenes; 9. Vörös-fekete, faszenes, átégett homok; 10. Világosbarna, kissé faszenes, tömött homok; 11. Halvány-szürke paticsos homok; 12. Vörös, átégett homok; 13. Halványszürke, sárga és vörös homok; 14. Kerámia; 15. Elszenesedett fa; 16. Kő; 17. Patics; 17. Sárga homok [túlbontás])

Fig. 5: Magy, Kauzsay-tanya. Groundplan and section of the discussed buildings: 1. House 15/1

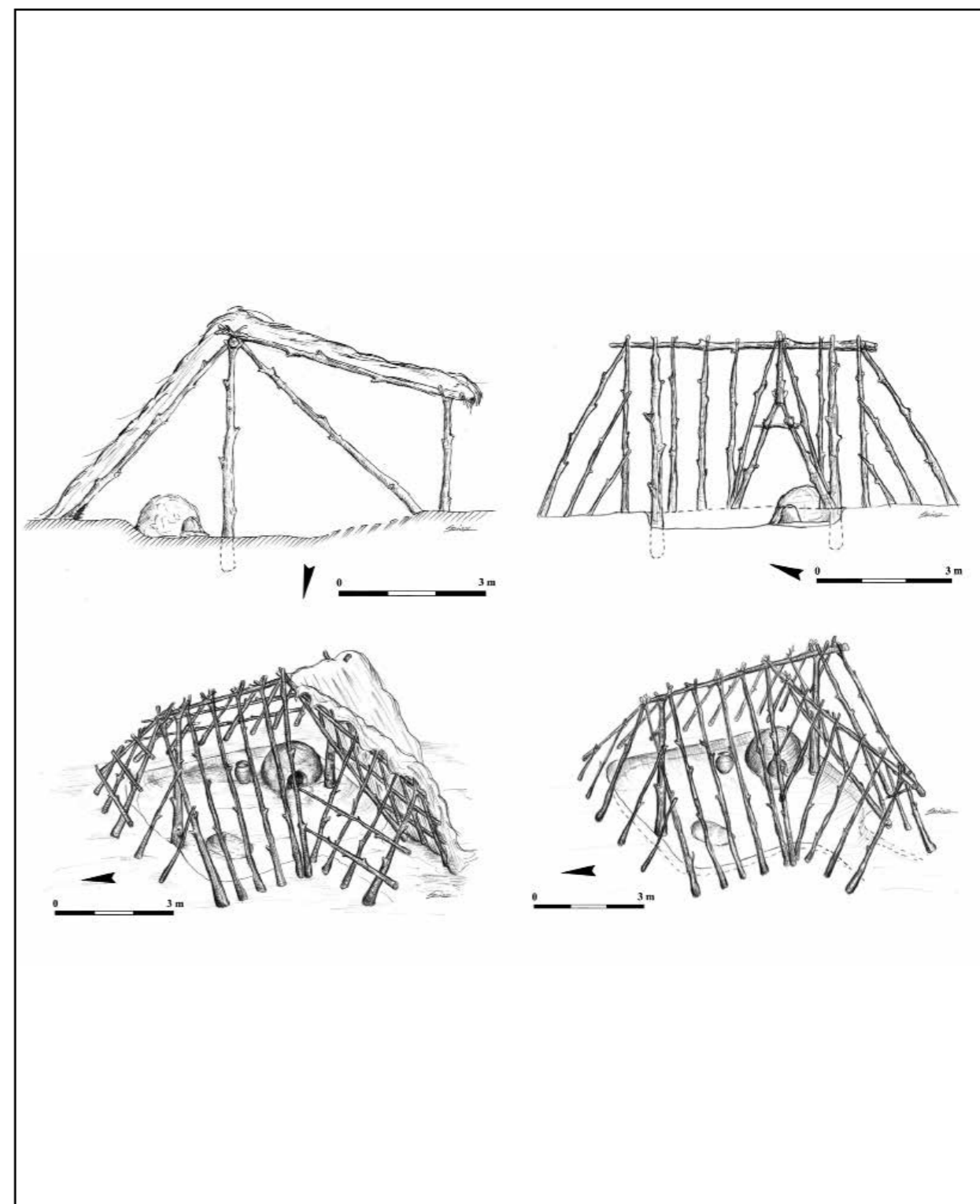
Key: 1. baking surface; 2. red, burnt sand; 3. charred timber beam; 4. remains of the oven dome; 5. sooty level with charcoal; 6. yellow, sandy, mixed level; 7. brown, sandy, mixed level; 8. reddish-black burnt sand; 9. grey clay (remains of the oven dome); 10. pottery; 11. axe; 12. oven foundation; 13. grey clay;

2. House 21/13

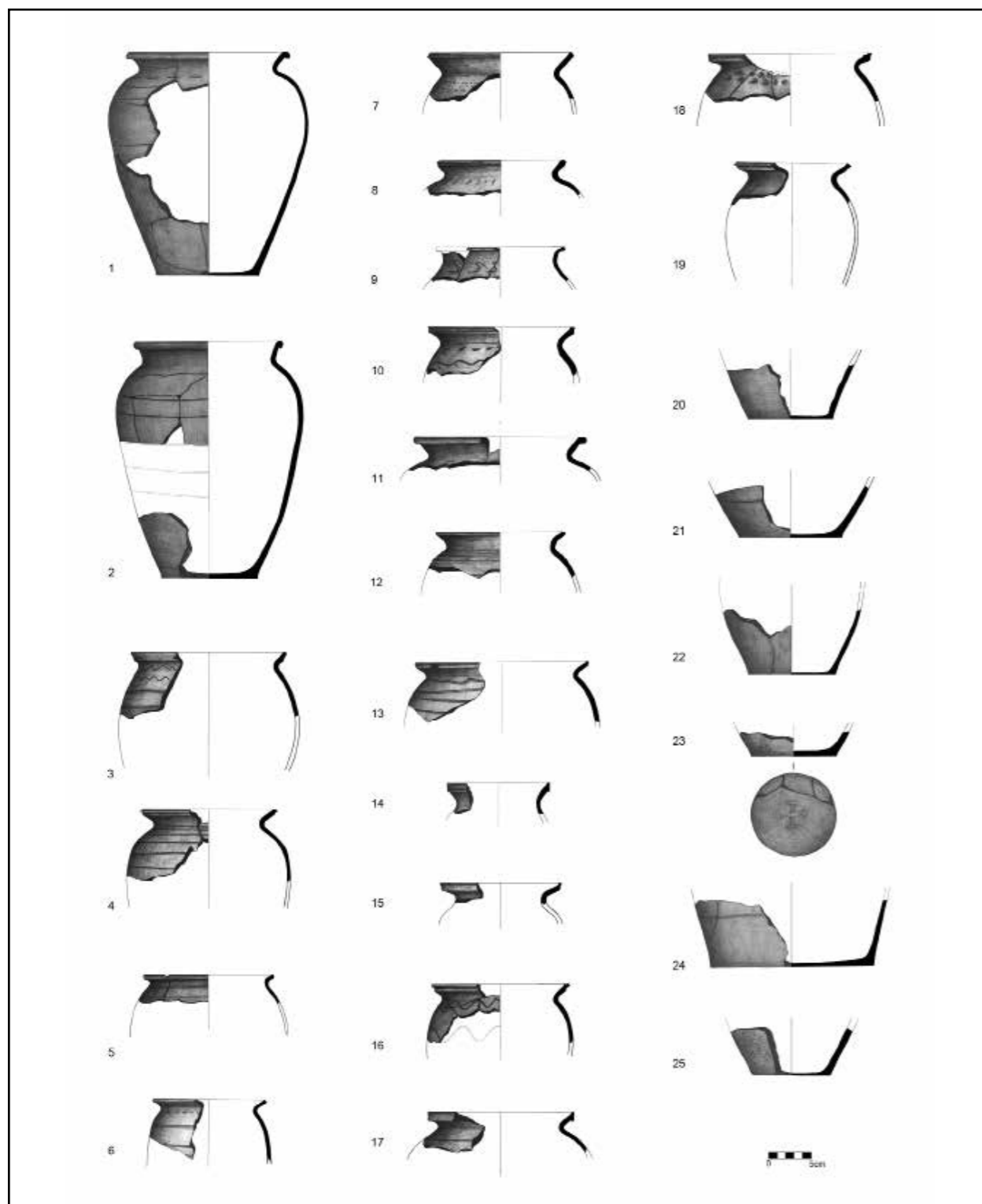
Key: 1. baking surface; 2. red, burnt sand; 3. charred timber beam; 4. plough furrow (yellowish-grey mixed level); 5. light grey, mixed sandy level with charcoal; 6. grey, clayey level; 7. grey sand with charcoal and pottery; 8. black level with charcoal; 9. reddish-black, burnt sand with charcoal; 10. light brown, compact sand with charcoal; 11. pale grey sand with burnt daub; 12. red burnt sand; 13. pale grey, yellow and reddish sand; 14. pottery; 15. charred wood; 16. stone; 17. burnt daub; 17. yellow sand (over-excavation)

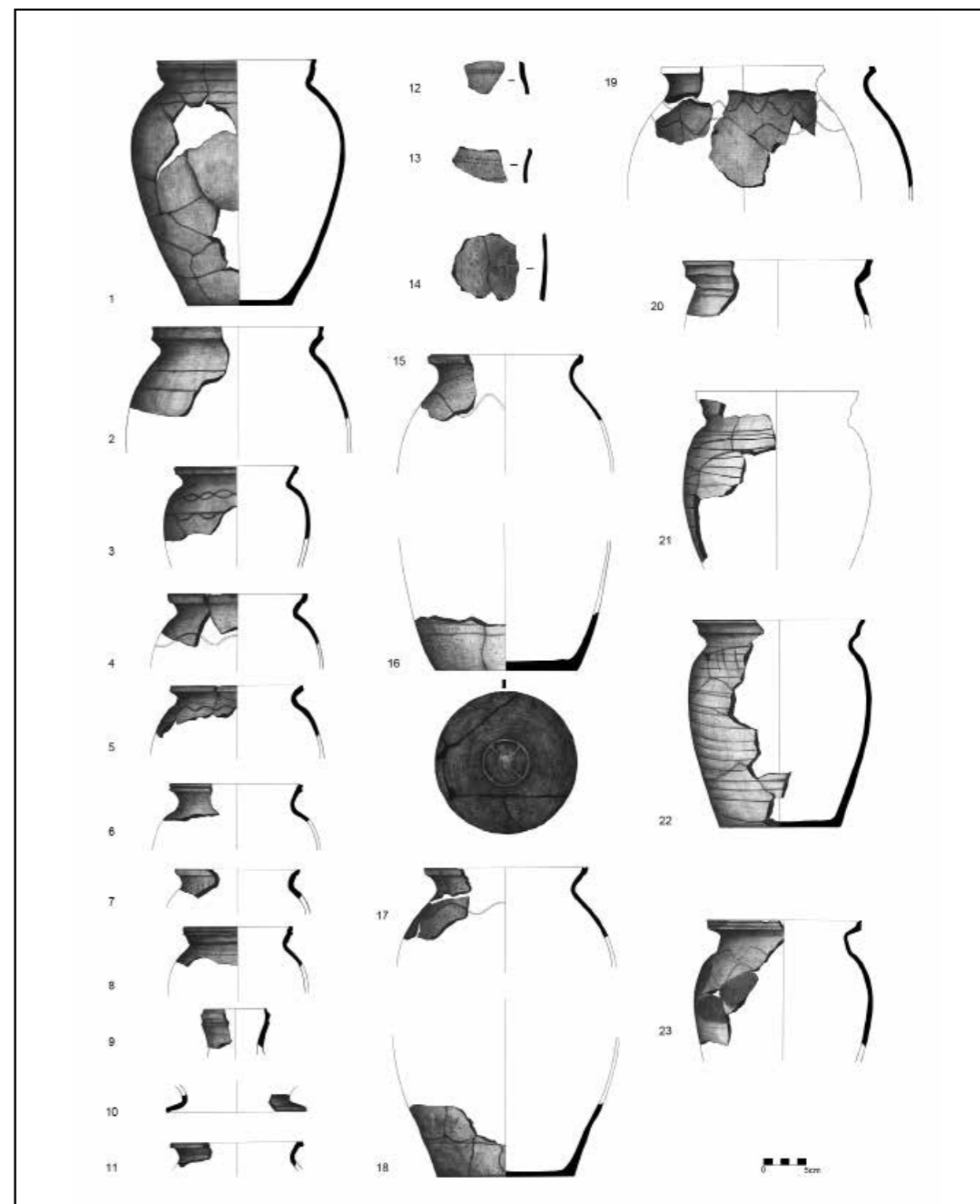
6. kép: Magy, Kauzsay-tanya. A tárgyalt épületek alap- és metszetrajzai: 1. A 85/7. épület
 Jelmagyarázat: 1. Sütőfelület; 2. Vörös, átégett homok; 3. Beomlott boltozat; 4. Boltozatmaradvány; 5. Elszenesedett fagerenda; 6. Szántás; 7. Szürke, faszenes, sárgával kevert homok; 8. A kemence omladéka; 9. Kemencefal maradványa; 10. Faszén; 11. Kő; 12. Sárga homok [túlbontás]
 2. A 291/58. épület
 Jelmagyarázat: 1. Sütőfelület; 2. Vörösre átégett padló; 3. Szürke agyag (padlómaradvány); 4. Boltozatmaradvány; 5. Elszenesedett fagerenda; 6. Szürke, hamus, faszenes, paticszemcsés; 7. Foltosan sárga, részben vörösre égett homok; 8. Kormos, fekete, faszenes; 9. Világosszürke, hamus, faszenes, sárga homokfoltos; 10. Elszenesedett fa; 11. Sárga homok [túlbontás]
 Fig. 6: Magy, Kauzsay-tanya. Groundplan and section of the discussed buildings: 1. House 85/7
 Key: 1. baking surface; 2. red, burnt sand; 3. collapsed dome; 4. dome remains; 5. charred timber; 6. plough furrow; 7. grey sand mixed with charcoal and yellow; 8. oven debris; 9. remains of the oven wall; 10. charcoal; 11. stone; 12. yellow sand (over-excavation)
 2. House 291/58
 Key: 1. baking surface; 2. red burnt floor; 3. grey clay (floor remain); 4. dome remain; 5. charred timber; 6. grey, ashy level with charcoal and specks of daub; 7. partly red burnt sand with patches of yellow; 8. sooty, black level with charcoal; 9. light grey, ashy level with charcoal and patches of sand; 10. charred wood; 11. yellow sand (over-excavation)

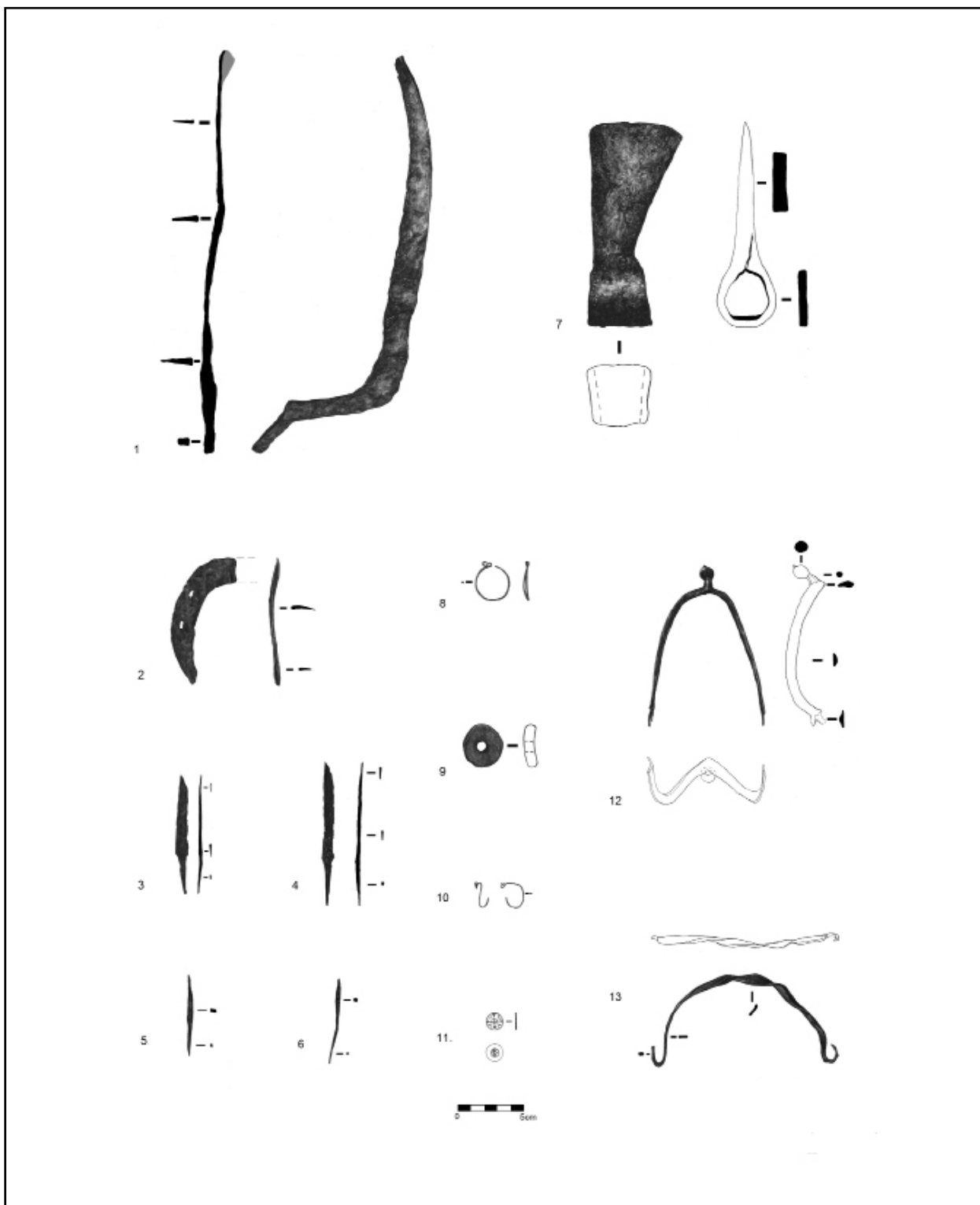
7. kép: Magy, Kauzsay-tanya. A 291/58. épület rekonstrukciója (Rajz: Szász Csaba)
 Fig. 7: Magy, Kauzsay-tanya. Reconstruction of House 291/58 (drawing: Csaba Szász)

8. kép: Magy, Kauzsay-tanya. A 21/13. épület leletanyagai (Rajz: Krizsanóvszki Máté)
 Fig. 8: Magy, Kauzsay-tanya. Finds from House 21/13 (drawing: Máté Krizsanóvszki)

9. kép: Magy, Kauzsay-tanya. A 15/1., a 85/7. és a 291/58. épület leletanyagai (Rajz: Krizsanóvszki Máté)
 Fig. 9: Magy, Kauzsay-tanya. Finds from Houses 15/1, 85/7 and 291/58 (drawing: Máté Krizsanóvszki)

10. kép: Magy, Kauzsay-tanya. A 15/1., a 21/13., a 85/7. és a 291/58. épületek leletanyagai (Rajz: Krizsanóvszki Máté)
 Fig. 10: Magy, Kauzsay-tanya. Finds from Houses 15/1, 21/13, 85/7 and 291/58 (drawing: Mate Krizsanóvszki)